

Kan je hands
18 JUNI 1959

program en beginselen van de **CHU**

CONCEPT-PROGRAM EN BEGINSELEN
VAN DE CHU

TEN GELEIDE

Op 16 december 1967 werd door de buitengewone algemene vergadering van de Christelijk-Historische Unie een resolutie aangenomen, welke o.m. uitsprak, dat de Unie als politieke koers voor de komende jaren kiest voor een vooruitstrevend beleid, dat gericht is op de vooruitgang van de maatschappij in al haar geleidingen.

Ter uitvoering van deze resolutie werd vervolgens door het hoofdbestuur een commissie ingesteld, welke tot opdracht kreeg een ontwerp van een praktisch politiek program op te stellen, dat gericht zou zijn op de effectuering van bedoeld beleid.

De commissie bestond in alfabetische volgorde uit de heren Dr. C. Blankestijn, Dr. E. Bleumink, Mr. C. A. Bos, Jhr. Mr. D. J. de Geer en Drs. D. Schouten.

Drs. A. M. de Boo, die ook deel van de commissie uitmaakte, heeft zich reeds zeer in het begin daaruit teruggetrokken op grond van zijn overige verplichtingen. Het lid van de commissie, de heer C. J. van Mastrigt, trok zich terug, toen duidelijk werd, dat hij als waarnemend voorzitter van de Christelijk-Historische Unie zou gaan optreden.

De commissie heeft het hiernavolgende ontwerp-program, voor de inhoud waarvan uiteraard alleen de commissie verantwoordelijk is, opgesteld en het dagelijks bestuur van de Unie aangeboden. Een lid van de commissie kan zich met enkele punten van het ontwerp-program niet verenigen. Zijn notities daaromtrent zijn als bijlage aan het werkstuk toegevoegd. Voor het overige staat de commissie als geheel achter het ontwerp-program.

Een tweede commissie, eveneens benoemd door het hoofdbestuur, heeft een ontwerp van een nieuw program van beginselen van de Christelijk-Historische Unie opgesteld en dit het dagelijks bestuur van de Unie aangeboden.

Deze commissie bestond in alfabetische volgorde uit de heren Dr. J. W. Beerekamp, voorzitter, Dr. E. Bleumink, Drs. G. van Leyenhorst, secretaris, en Dr. H. A. Schuring.

Het dagelijks bestuur der Unie stelt beide werkstukken — ontwerp beginselprogram en ontwerp politiekprogram — thans ter discussie binnen de organen der Unie en daarbuiten.

Het dagelijks bestuur

CONCEPT-BEGINSEL PROGRAM
VAN DE
CHRISTELIJK-HISTORISCHE UNIE

Preamble

- I De Christelijk-Historische Unie wil als christen-democratische volkspartij haar bijdrage leveren aan de opbouw en versterking van onze samenleving. Zij acht het bijbels getuigenis van Gods beloften en geboden maatgevend, zowel voor de overheid als voor mens en maatschappij.
- II
 - a. De overheid is Gods dienaar, bekleed met een aan God ontleend gezag. Bij de uitoefening van het gezag is ze verantwoording aan Hem verschuldigd.
 - b. Door onbaatzuchtige toewijding aan het volk groeit haar autoriteit en ontaardt haar macht, noodzakelijk om recht en vrijheid te waarborgen, niet in misbruik of zelfs dictatuur.
- III
 - a. Omdat het evangelie oproept tot dienst aan God en aan de naaste, moet dienstbaarheid het uitgangspunt zijn van alle politieke handelen. Ten aanzien van de naaste houdt dit in, dat ieder mens de hem geschonken gaven niet alleen dient in te zetten voor zichzelf en de zijnen, maar ook die van de medemens tot ontplooiing moet doen komen.
 - b. Waar deze taak in gemeenschapsverband tot politieke partijvorming leidt, erkennen mondig staatsburgers hun medeverantwoordelijkheid met de overheid voor het welzijn van de samenleving.
 - c. Deze taak houdt in het betrachten van de bijbelse gerechtigheid bij de ordening van de samenleving.
- IV De maatschappij moet gezien worden als een gemeenschap van mensen en groepen met elk een eigen opdracht en verantwoordelijkheid en derhalve niet als een belangengemeenschap.
- V Omdat de gehele samenleving wordt opgeroepen tot gehoorzaamheid en dienst aan God, verzet de Christelijk-Historische Unie zich tegen een opdelen van die samenleving in twee groepen naar godsdienstige onderscheiding.

- VI
- a. Het doel van de Christelijk-Historische Unie is de in haar program neergelegde uitgangspunten tot erkenning te brengen.
 - b. Hoezeer zij als middel daartoe doelbewust vergroting van haar invloed zoekt, bovenal gaat het haar om de doorwerking van het Woord van God in de samenleving.
 - c. De Christelijk-Historische Unie wil haar taak en optreden doordenken samen met de kerken in wereldwijd verband en met de in de maatschappij werkzame organisaties en verbanden.

UITGANGSPUNTEN VOOR HET POLITIEK HANDELEN

Overheid en volk zijn geroepen de bijbelse gerechtigheid gestalte te geven, opdat vrede en recht heersen, het welzijn van allen wordt gediend en de mens vrijheid en verantwoordelijkheid kan beleven.

De overheid heeft de opdracht de vrede tussen de volkeren en de verdere ontwikkeling van de internationale rechtsorde te bevorderen.

Naarmate mensen, groepen of volkeren meer kennis of rijkdom bezitten is het beroep op hun verantwoordelijkheid voor en hun solidariteit met de zwakkeren klemmender. Daarom dient Nederland naar vermogen bij te dragen aan de verdere opbouw van de landen in ontwikkeling.

a. De overheid dient de medeverantwoordelijkheid van de staatsburgers en hun wettig verkozen vertegenwoordigers te erkennen voor het welzijn van het volk.

b. Het gezag en de verantwoordelijkheid van de overheid functioneren alleen zinvol op basis van voortdurende samenwerking en nauw overleg met de in de maatschappij werkzame verbanden, organisaties en instellingen.

De overheid dient de kerk te erkennen als van eigen rechte, niet als vereniging, maar als openbaring van het Lichaam van Christus.

De christelijke kerk functioneert in haar belijdenis en getuigenis als het geweten van overheid en volk.

Met het oog op de uitwendige eredienst handhaaft de overheid het karakter van de zondag als dag van samenkomst van de christelijke gemeente.

Zij eerbiedigt waar mogelijk de zondagsrust in haar eigen dienst en bevordert deze in het maatschappelijke leven.

De overheid erkent, dat de geestelijke en zedelijke normen, die door het christendom zijn gevormd — en die dikwijls opnieuw door de reformatie gestempeld zijn — de samenleving in Nederland behoren te blijven kenmerken.

Met inachtneming van deze normen, die in het licht van het evangelie in iedere tijd een actuele toepassing behoeven, dient de overheid het geestelijke en zedelijke welzijn van ons volk te bevorderen.

Godsdienstige en andere principiële gewetensbezwaren tegen door de overheid opgelegde verplichtingen worden waar mogelijk door haar geëerbiedigd.

Ongeacht geloof, overtuiging, ras, geslacht of maatschappelijke positie neemt een ieder tegenover de overheid een gelijkberechtigde plaats in. De overheid eerbiedigt de vrijheid van personen en bevolkingsgroepen binnen de grenzen van de openbare orde en goede zeden.

Zij kent aan de bonafide vreemdeling zoveel mogelijk burgerrechten toe en betracht de gastvrijheid voor de vluchteling die zich in zijn mens-zijn elders bedreigd acht.

De Christelijk-Historische Unie spreekt zich uit voor een democratische rechtsstaat met een parlementair stelsel, waarbij de constitutionele monarchie onder het Huis van Oranje de meest aangewezen staatsvorm is.

Van wezenlijke betekenis voor dit staatsbestel zijn:

1. De onschendbaarheid van de koning.
2. De verantwoordingsplicht van de ministers aan de Staten-Generaal.
3. De zelfstandigheid en de eigen verantwoordelijkheid van de regering, van de volksvertegenwoordiging en van de volksvertegenwoordigers afzonderlijk.
4. De vrije verkiezing van de vertegenwoordigende lichamen.

5. De eerbiediging van de persoonlijke rechten en vrijheden van een ieder welke in de grondwet neergelegd zijn of zouden moeten zijn, te weten:
- a. vrijheid van godsdienst
 - b. vrijheid van meningsuiting
 - c. vrijheid van vereniging, vergadering en ordelijke demonstratie
 - d. vrijheid van onderwijs
 - e. recht op petitie
 - f. recht op onafhankelijke rechtspraak
 - g. recht op bescherming van de persoonlijke levenssfeer
 - h. recht op minimum loon en sociale zekerheid, recht op bijstand bij materiële en/of geestelijke nood en recht op gezondheidszorg
 - i. recht op werk onder sociaal verantwoorde omstandigheden
 - j. recht op gelijke ontwikkelingsmogelijkheid.

Samengesteld door:

Dr. J. W. Beerekamp, voorz.

Dr. E. Bleumink

Drs. G. van Leyenhorst, secr.

Dr. H. A. Schuring.

CONCEPT-POLITIEK WERKPROGRAM

INLEIDING

Ter inleiding en toelichting op het hierna volgende praktisch politieke program van de Christelijk-Historische Unie dienen de volgende opmerkingen te worden gemaakt.

1. De Christelijk-Historische Unie wil een beginselpartij zijn met een praktisch politiek program. De beginselen, die steeds getoetst moeten worden aan het evangelie, vormen de achtergronden van het politieke handelen van de partij. Zij geven de taak en verantwoordelijkheid van de overheid aan inzake het tot stand brengen van een samenleving, nationaal en internationaal, waarin de gerechtigheid gestalte krijgt opdat vrede en recht heersen, het welzijn van allen wordt gediend en de mens zijn vrijheid en verantwoordelijkheid kan beleven.
2. Het praktisch politiek program geeft de middelen aan, welke naar de mening van de partij in de gegeven maatschappelijke situatie gebruikt moeten worden om deze samenleving tot stand te brengen. Aangezien de maatschappelijke situatie voortdurend verandert zal ook het program voortdurend kritisch getoetst moeten worden, teneinde het, waar en wanneer nodig, te kunnen aanpassen aan de gewijzigde situatie.
3. Het program bedoelt een duidelijke politieke stellingname van de Christelijk-Historische Unie te bevorderen met name ook met het oog op de eerstvolgende verkiezingen voor de Tweede Kamer.
Tevens zal het — met inachtneming van het onder 2 gestelde — kunnen fungeren als richtsnoer voor het beleid tot omstreeks 1975.
4. Ten aanzien van vrijwel alle onderdelen van het program geldt, dat de hier in Nederland geldende inzichten en omstandigheden in belangrijke mate mede worden bepaald door de internationale situatie en door de verwevenheid van de Nederlandse problematiek met de problematiek in Europees en mondiaal verband.
5. In dit program is de gebruikelijke opzet overeenkomstig de bestaande indeling in departementen bewust verlaten. Dit is gedaan, omdat deze indeling in feite betrekkelijk willekeurig is en

onvoldoende recht doet aan de onderlinge verwevenheid en de daarmee samenhangende noodzakelijke coördinatie van de verschillende onderdelen van het totale overheidsbeleid.

In dit program zijn de verschillende onderwerpen en programapunten in vijf hoofdstukken gegroepeerd rondom een zelfde aantal brandpunten van het overheidsbeleid en op basis van een voor elke groep gemeenschappelijk centraal thema.

Deze hoofdstukken zijn:

a. *Vrede, veiligheid en samenwerking*

Centraal thema van dit hoofdstuk is, dat vrede en veiligheid in internationaal verband enerzijds ten grondslag liggen aan het beleid en de ontwikkeling op nationaal niveau en anderzijds mede door ons nationale beleid moeten worden gediend. Hiermee samenhangende vraagstukken inzake de positie en het beleid van ons land in het geheel van de internationale verhoudingen en van de samenwerking tussen de volkeren worden in dit hoofdstuk besproken.

b. *Overheid en burger*

De noodzaak, dat de burger zich zo optimaal mogelijk betrokken weet bij het doen en laten van de organen die namens hem en ten behoeve van hem werkzaam zijn, is het centrale thema van dit hoofdstuk.

Diverse vraagstukken inzake de relatie tussen overheid en burger en omgekeerd komen tegen deze achtergrond in dit hoofdstuk aan de orde.

c. *Bewoonbaarheid*

Centraal thema van dit hoofdstuk is het feit dat ons land bewoonbaar moet zijn en aan de mens de feitelijke ruimte moet bieden om te kunnen leven en zich te kunnen ontplooien en ontwikkelen.

Datgene, wat in dit verband betrekking heeft op het regelen van de bestemming van deze ruimte is samengebracht in dit hoofdstuk.

d. *Welzijn*

Gaat het in het voorgaande hoofdstuk om de bewoonbaarheid, d.w.z. om de feitelijke ruimte voor de mens om in te leven; in dit hoofdstuk gaat het om de mens *zèlf* en om *zijn* mogelijkheden om inderdaad te leven en zich te kunnen ontplooien en ontwikkelen.

Met andere woorden: centraal thema is de leefbaarheid van het leven. Op grond van dit thema zijn in dit hoofdstuk on-

derwerpen en program-punten aangesneden, die betrekking hebben op maatregelen en voorzieningen, die erop gericht zijn specifiek en rechtstreeks dienstbaar te zijn aan de mens zèlf.

Dit specifieke welzijnsbeleid vormt een onderdeel van het totale overheidsbeleid, dat er in de meest algemene zin op gericht is het welzijn van de burger te dienen en bevorderen en dat op deze titel dan ook wel het algemene welzijnsbeleid genoemd kan worden.

e. *Welvaart*

De financiële en economische grondslagen van het algemene beleid van de overheid zijn mede bepalend voor de mate, waarin dit beleid in het algemeen en op de verschillende onderdelen kan worden gerealiseerd.

Op dit thema zijn in dit hoofdstuk een aantal programpunten samengebracht en zijn prioriteiten aangegeven.

HOOFDSTUK I

Vrede, veiligheid en samenwerking

Aangezien de wereldpolitieke en de wereldeconomische problemen van beslissend belang zijn voor het gemeenschappelijk en het eigen leven, dienen de belangrijkste doelstellingen van het Nederlandse buitenlandse beleid te zijn:

- a) de tegenstelling tussen rijke en arme landen te verminderen;
- b) de ontspanning tussen Oost en West te bevorderen.

1. Internationale rechtsorde

1. Het streven naar de totstandkoming van een internationale rechtsorde, die de internationale vrede en veiligheid verzekert, dient onverminderd te worden voortgezet. Daartoe moet de Verenigde Naties als wereldorganisatie geleidelijk met meer macht worden toegerust en over zodanige middelen de beschikking krijgen, dat zij in staat is haar besluiten inzake vrede en veiligheid tegen nationale en regionale wil in door te zetten.

In dit verband moet de totstandkoming van een — voorshands kleine — permanente VN-politiemacht met kracht worden nagestreefd, ook al zal deze voorlopig slechts kunnen worden ingezet bij overeenstemming tussen de grote mogendheden.

2. De impasse, waarin de VN is gekomen door het ontbreken van een minimum aan gemeenschappelijk rechtsbewustzijn en aan onderling vertrouwen kan slechts worden doorbroken, wanneer de landen, gezamenlijk en apart, zich de nodige inspanning getroosten om te komen tot gelijkberechtiging van alle mensen, een betere welvaartsverdeling en het bevorderen van ontspanning.
3. Uitgaande van de fundamentele gelijkheid van alle mensen, dient elke discriminatie op grond van ras, geloof, overtuiging, sexe en afkomst principieel te worden uitgesloten.
4. Een blijvende verdeling van de wereld in gesloten blokken kan geen solide basis vormen voor een mondiale samenwerking. Derhalve dient er voortdurend naar gestreefd te worden om op verantwoorde wijze de bestaande blokvorming te doorbreken.

II. Ontwikkelingssamenwerking

1. De christelijke solidariteit gebiedt, dat samenwerking met en hulpverlening aan de ontwikkelingslanden een integrerend bestanddeel vormen van onze nationale en internationale politiek.
2. Het doel is de brede kloof tussen de arme en rijke landen te helpen overbruggen. Daartoe moeten ook onzerzijds steeds ruimere middelen ter beschikking worden gesteld om een menselijk bestaan in de ontwikkelingslanden mogelijk te maken en om de economie van deze landen de nodige groei-impulsen te geven.
Derhalve zal in de komende jaren aan een sterke uitbreiding van de *ontwikkelingshulp de hoogste prioriteit* dienen te worden gegeven, waarbij ernaar gestreefd moet worden, dat de vele taken binnen eigen land daarop geen remmende invloed uitoefenen.
3. Om in het komende decennium tot een ruimere en doeltreffender hulpverlening te komen dient met kracht te worden gestreefd naar een zo spoedig mogelijke aanvaarding door de Verenigde Naties van een internationale ontwikkelingsstrategie, die een evenredige lastenverdeling vaststelt, die door de rijke landen als een verplichting wordt aanvaard.
Bij het ontbreken van een dergelijke lastenverdeling moet als doelstelling worden aanvaard, dat het percentage van de Nederlandse bijdrage tussen 1971 en 1975 wordt verdubbeld.
Om deze hoge prioriteit aan de bestrijding van de internationale armoede gedurende genoemde periode te kunnen handhaven is het noodzakelijk nationaal zorg te dragen voor handhaving van een maximale werkgelegenheid, uitbreiding van onderwijs en vorming en evenwicht van de Nederlandse economie in relatie tot het buitenland.
4. Niet de politieke regeringsvorm van de ontwikkelingslanden, maar de effectiviteit van de steun en de eisen van elementaire mensenrechten dienen de belangrijkste criteria te zijn voor hulpverlening.
5. Naast kapitaalsoverdracht is vooral technische bijstand een onmisbare vorm van hulpverlening. Tevens dient een gunstig klimaat te worden geschapen voor ruimere particuliere investeringen (o.a. door het verlenen van garanties en belastingfaciliteiten), terwijl naast het bevorderen van een grotere afzet van produkten uit de ontwikkelingslanden op de Europese

en de wereldmarkt ook doelbewust gestreefd moet worden naar internationale gronstoftenovereenkomsten, alsmede naar de totstandkoming van algemene tariefpreferenties voor ontwikkelingslanden.

6. Aangezien het belang van de internationale samenleving vraagt om een daaraan aangepaste internationale economische structuur, moeten de mogelijkheden en de consequenties van een andere internationale verdeling van de arbeid worden onderzocht. Toepassing van het resultaat daarvan moet worden bevorderd.
7. Aangezien in alle ontwikkelingsfasen de mens centraal moet blijven staan, dient aan de maatschappelijke en culturele aspecten van het ontwikkelingsproces bijzondere aandacht te worden besteed.
8. Het werk van de particuliere organisaties — waarbij speciaal te noemen zijn zending en missie — verdient bijzondere steun.
9. Wanneer ontwikkelingslanden hulp vragen bij het opstellen en uitvoeren van programma's van geboorteregeling, omdat b.v. hun economische groei achterblijft bij die van de bevolking, dient deze te worden verleend op basis van ethisch verantwoorde normen, waarbij de eigen verantwoordelijkheid der ouders onaangetast moet blijven.
10. De vraag van bilaterale of multilaterale hulp is er slechts een van doelmatigheid. Voorzover zij bilateraal wordt verleend moet zij in beginsel ongebonden zijn en geconcentreerd op een beperkt aantal landen en/of regio's en op een beperkt aantal vormen van hulpverlening. In dit verband nemen Suriname en de Nederlandse Antillen door hun bijzondere relaties met Nederland een aparte plaats in. Ook Indonesië verdient daarom speciale aandacht.
11. Aangezien een positieve instelling van de publieke opinie van essentieel belang is voor een actief ontwikkelingsbeleid, dient de regering in nauwe samenwerking met de particuliere organisaties en de massamedia een doeltreffende voorlichting te geven.
12. Zodra het politieke klimaat daarvoor gunstig is, moet op zeer korte termijn een grootscheepse internationale hulpverleningscampagne starten voor die gebieden, die reeds geruime tijd brandpunten van strijd en tegenstellingen zijn, zoals Vietnam en het Midden-Oosten.

III. Oost-West verhouding

1. Door het ontbreken van een mondiale en een Europese rechtsorde, die vrede en veiligheid verzekeren, is het handhaven van een machts-evenwicht een belangrijk middel om de „vrede” tussen Oost en West te bewaren. Dat dit evenwicht in sterke mate is gebaseerd op de aanwezigheid van het atoomwapen als massaal vernietigingswerktuig, blijft voor de C.H.U. moeilijk aanvaardbaar. Derhalve dient met alle kracht naar afschaffing van het atoomwapen te worden gestreefd. Aangezien een eenzijdig afstand doen van het kernwapen door het Westen echter het risico vergroot van het verlies van de vrede, dient het kwaad van de nucleaire bewapening te worden aanvaard, totdat een wederkerige afschaffing mogelijk is.
2. De Noord-Atlantische Verdragsorganisatie moet als geïntegreerde organisatie worden gehandhaafd om haar belangrijkste taak, n.l. het voorkomen van oorlog, te kunnen blijven vervullen. Derhalve moet vermeden worden, dat de NAVO vroegtijdig degradeert tot een klassieke alliantie, meer ingesteld op het gemeenschappelijk voeren van een oorlog dan op het voorkomen daarvan.
3. Voorkomen moet worden dat een verdere vermindering van de Amerikaanse strijdkrachten in Europa plaats vindt zonder dat dit samengaat met een evenredige terugtrekking van Sowjet-russische troepen uit de Oost-Europese satellietlanden. Het gevaar dreigt immers dat daardoor niet alleen het evenwicht tussen Oost en West wordt verstoord, maar ook de onderhandelingspositie van het Westen onaanvaardbaar wordt verzwakt.
4. Bij voortdurend moet gestreefd worden naar vermindering van de bestaande spanningen tussen Oost en West. Om tot een zinvolle dialoog met het Oostblok te komen over de Oost-West-verhouding in het algemeen en de Europese veiligheid in het bijzonder, moet ook de NAVO — waar mogelijk — dienstbaar worden gemaakt aan het bevorderen van ontspanning. Bij een betere politieke coördinatie, consultatie en besluitvaardigheid van de NAVO kunnen de individuele NAVO-leden daaraan een belangrijke bijdrage leveren.
5. Naast de taak, die de NAVO in dit opzicht heeft, is het gewenst, dat ook in de Europese Groep van Tien (Finland, Zweden, Oostenrijk, Zuid-Slavië, Bulgarije, Hongarije, Roemenië, België, Denemarken en Nederland) het overleg zo spoedig mogelijk krachtig wordt geïntensiveerd.

6. Bij al het overleg in welke kring ook dient ervan te worden uitgegaan dat:
 - a) geen enkele belangrijke regeling tot stand kan komen zonder de medewerking van zowel de Verenigde Staten van Amerika als de Sowjet-Unie;
 - b) alle plannen gedoemd zijn te falen, indien zij in hun overgangs- of eindfasen ingrijpende veranderingen teweeg brengen in het huidige machtsevenwicht. Dit neemt niet weg, dat bij het streven naar ontspanning, veiligheid, wapenbeheersing en ontwapening het nemen van een beperkt risico niet bij voorbaat uitgesloten moet worden.
7. Als positieve initiatieven in bovenvermelde richting kunnen worden beschouwd:
 - a) het plan om een verdere verspreiding van kernwapens te voorkomen. Pas wanneer dit verdrag, dat als een garantie moet worden beschouwd dat de atoomclub van 5 landen zich niet zal uitbreiden, door de overgrote meerderheid der VN-leden zal zijn geratificeerd, is een eerste stap naar nucleaire ontwapening mogelijk;
 - b) een de-facto erkenning van de Oder-Neisse-grens door West-Duitsland. Ofschoon deze erkenning in West-Duitsland politiek eerder haalbaar is dan een de-facto erkenning van de D.D.R., dient ook dit laatste in NAVO-verband te worden onderzocht en gestimuleerd. Hetzelfde dient te geschieden voor wat betreft de mogelijkheden van het sluiten van non-agressiepacten tussen West-Duitsland en enkele Oost-Europese landen;
 - c) annulering van het Verdrag van München van 1938 door West-Duitsland;
 - d) de mogelijkheid na te gaan van het instellen van een smalle gedemilitariseerde zone aan weerszijden van het IJzeren Gordijn, met een wederzijdse controle, die zich eventueel ook kan uitstrekken tot een bredere militaire zone.
Ook de mogelijkheden tot het instellen van een beperkte zogenaamde atoomvrije zone in Europa, al dan niet gekoppeld aan terugtrekking van Amerikaanse en Sowjet-russische troepen uit dit gebied, dient opnieuw te worden onderzocht, waarbij uiteraard een deugdelijk controle-systeem door beide partijen moet worden aanvaard;
 - e) uitbreiding van de bilaterale contacten met Oost Europa vooral op cultureel, wetenschappelijk, economisch en technisch gebied. In dit verband dient ook het leggen van nau-

were contacten tussen instellingen als de EEG en Comecon in overweging te worden genomen.

8. Aangezien de kern van het spanningsveld in Europa de Duitse kwestie is, maar deze alleen in het kader van een Europees veiligheidsverdrag haar oplossing kan krijgen, zullen alle initiatieven een bedrage moeten zijn om daarvoor de mogelijkheid te scheppen. De hereniging van de twee Duitse staten dient overigens niet als een essentiële voorwaarde te worden gesteld voor een Europees veiligheidsakkoord.
9. In het wijdere verband van de Oost-West-tegenstelling dient Nederland door het nemen van initiatieven de doorbraak van het isolement van de kernmogendheid China te bevorderen. Aan communistisch China moet de mogelijkheid worden geboden lid van de VN te worden en de permanente zetel van China in de Veiligheidsraad te bezetten. Deze toelating mag niet leiden tot uitstoting van Formosa uit de Assemblee der VN.

IV. De Nederlandse defensie

1. De Nederlandse defensie dient ter beveiliging van de nationale belangen in het totaal van de verdediging van het vrije Westen te worden ingepast.
2. De Europese NAVO-landen dienen in het belang van hun eigen veiligheid een zo groot mogelijke inspraak te hebben in het bepalen van de nucleaire strategie van de NAVO en de inzet van het Amerikaanse atoomwapen.
3. Het totaal van de militaire bijdragen van de lidstaten aan de NAVO moet erop gericht zijn
 - a) het bestaande evenwicht tussen het NAVO- en het Warschau-blok zo goed mogelijk te handhaven;
 - b) de atoomdrempel zo hoog mogelijk te maken en derhave de bijzondere nadruk te leggen op een doeltreffende conventionele strijdmacht.
4. Een goede besteding van de defensiegelden houdt onder andere in, dat gestreefd moet worden naar
 - a) meer vrijwillig dienend personeel, vooral voor de specialistische functies;
 - b) een zo goed mogelijk integratie van de krijgsmachtdelen onderling en van de gehele krijgsmacht in het maatschappelijk leven, zodat overlappingsen worden voorkomen;

- c) een verantwoorde aanschaffing, resp. aanhouding van het benodigde materieel, waarbij prestige geen enkele, maar noodzakelijkheid een doorslaggevende rol moet spelen;
 - d) een verdere verschuiving van exploitatiekosten naar investeringskosten.
5. Aangezien handhaving van de vrede de belangrijkste taak van de moderne krijgsmacht is, is het gewenst
- a) dat Nederland op ruime schaal militaire eenheden ter beschikking houdt, respectievelijk stelt van de Verenigde Naties ter voorkoming of beëindiging van conflicten;
 - b) dat — waar mogelijk — militaire eenheden op basis van vrijwilligheid worden ingeschakeld in de ontwikkelingssamenwerking;
 - c) dat zij, die bereid en geschikt zijn voor uitzending naar de ontwikkelingslanden, vrijstelling krijgen van dienstplicht.

V. Europese samenwerking

1. Een hechte Europese samenwerking op bovennationale basis, niet slechts op economisch maar ook op politiek terrein, moet tot een der belangrijkste doelstellingen van het Nederlandse buitenlandse beleid blijven behoren. Deze integratie is noodzakelijk wil Europa zichzelf volledig kunnen ontplooiën en een maximale bijdrage leveren tot de verdere vooruitgang van de internationale samenleving.
2. Bij voortdurend moet evenwel de vraag worden gesteld of de middelen om tot deze integratie te komen nog in alle opzichten onverkort kunnen worden gehandhaafd en of het Europese beleid zowel ten aanzien van de Oost-West-verhouding als ten aanzien van de Noord-Zuid-relatie wel voldoende rekening houdt met de noodzakelijke ontwikkeling.
Ook het integratiebeleid dient immers erop gericht te zijn de ontspanning te helpen bevorderen en de tegenstellingen te verminderen.
3. Voor blijvende steun aan de verdere ontwikkeling van de samenwerking is van essentiële betekenis:
 - a) dat zij open is, zowel voor wat betreft de toetreding van andere democratisch bestuurd Europese landen, met name van het Verenigd Koninkrijk, als ook voor samenwerking met andere economische blokken, bijvoorbeeld het zuid-amerikaanse.

Ook naar de kant van de ontwikkelingslanden dient een grote openheid te worden nagestreefd;

- b) dat zij democratisch is, dat wil zeggen dat er voldoende inspraakmogelijkheden zijn voor allerlei belangengroeperingen en een doeltreffende parlementaire contrôle bestaat op de besluitvormende organen. Het Europese Parlement dient daartoe met de nodige bevoegdheden te worden uitgerust en via directe verkiezingen te worden samengesteld;
 - c) dat zij bovennationaal is, om zowel naar binnen als naar buiten een bevredigende samenwerking tot stand te brengen. Daartoe moet er bij voortduring naar worden gestreefd om de besluitvorming, conform de opzet van het Verdrag van Rome, weer te leiden naar de meerderheidsbesluiten.
- 4. De samenwerking tussen het zich integrerende Europa en de Verenigde Staten van Amerika dient te worden bevorderd door de instelling van paritaire consultatieve overlegorganen.
 - 5. Binnen de Europese Gemeenschap dient verdere uitbreiding te worden gegeven aan het gemeenschappelijk beleid op economisch, sociaal, monetair en fiscaal gebied.
Voor een doeltreffende samenwerking op technologisch terrein dient thans reeds rekening te worden gehouden met een uitbreiding van de Gemeenschap.
 - 6. Waar mogelijk dient de totstandkoming van een gemeenschappelijke buitenlandse politiek te worden bevorderd.
Voor zover deze beperkt blijft tot de Zes, moet zij gebaseerd zijn op de bestaande verdragen en gericht zijn op bevordering van een werkelijke eenheid.
 - 7. Vermeden moet worden, dat bestaande spanningen binnen de Gemeenschap een nadelige uitwerking hebben op de relatie tussen de EEG en de ontwikkelingslanden.
 - 8. Binnen het Atlantisch kader dient een verdere militaire samenwerking tussen de lid-staten van de Gemeenschap te worden bevorderd. Daarbij is de vorming van een zelfstandige Europese kernmacht ongewenst. Vermeden moet worden, dat discussies omtrent een dergelijke kernmacht de Oost-West-verhouding verslechteren en de kansen op aanvaarding van het non-proliferatieverdrag doorkruisen.

HOOFDSTUK II

Overheid en burger

I. Democratie moet een realiteit zijn

De ontwikkeling van de maatschappij in de periode na de tweede wereldoorlog wordt ondermeer gekenmerkt door een steeds groter wordende ingewikkeldheid en door een steeds toenemende invloed van de techniek op onze samenleving.

Het geven van leiding aan — en het besturen van de diverse organen en verbanden in onze maatschappij, waarbinnen de maatschappelijke processen zich afspelen, wordt ook meer en meer een zaak van deskundigen, van specialisten. Voor de meeste mensen wordt het allemaal te moeilijk en steeds minder voelen zij, om wie het in het hele maatschappelijk gebeuren wezenlijk gaat, zich betrokken bij hetgeen er over hen, en dikwijls zonder hen, wordt gedaan of beslist. De meeste mensen voelen de distantie tussen hen en tussen de diverse organen in de maatschappij, waarin zij formeel weliswaar betrokken zijn, materieel steeds groter worden. Werkelijke en bewuste participatie van de bevolking in deze organen komt veel te weinig voor. Dit klemmt te meer, daar vastgesteld kan worden, dat in de laatste jaren bij velen de behoefte aan inspraak in — en betrokkenheid bij de ontwikkelingen in de maatschappij, sterk gegroeid is.

Centraal punt in het beleid van alle organen en verbanden in de maatschappij zal in deze tijd dan ook dienen te zijn het doelbewust bevorderen van de participatie van de bevolking in het besturen van — en richting geven aan de processen, waarin zij gewild of ongewild betrokken zijn.

Anders gezegd: het democratisch functioneren van de samenleving zal geen formaliteit maar een realiteit moeten zijn.

II. De bevolking

1. Om de participatie van de bevolking in het proces van de beleidsvorming van de overheid zoveel mogelijk te bevorderen zal dit proces zo doorzichtig mogelijk moeten worden gemaakt. Daarvoor is nodig:

- a. een volstrekt democratische instelling van de bestuurder. Hij moet de inspraak en de participatie van de bevolking zien en ervaren als een belangrijke bijdrage aan het zo goed mogelijk functioneren van het overheidsbestel. Hij zal dan ook van binnenuit behoefte moeten hebben aan het ontwerpen van en het verlenen van medewerking aan metho-

den en procedures, die de participatie van de bevolking in de beleidsvorming van de overheid moeten bevorderen en waarborgen.

- b. dat van overheidsbeslissingen bekend moet kunnen zijn door wie, wanneer en waarom deze worden genomen.
2. De volgende middelen dienen voorts ter beschikking te staan:
 - a. Verruiming van het enquêterecht van vertegenwoordigende lichamen en het bevorderen, dat openbare hearings worden gehouden.
 - b. Openbaarheid van overheidsdocumentatie met slechts nog nader uit te werken uitzonderingsmogelijkheden.
 - c. Verplichting tot het zoveel mogelijk horen van belanghebbenden door overheidsorganen.
 - d. Formulering van alternatieve beleidsmogelijkheden met ramingen van kosten en opbrengsten.
 - e. In geval van delegatie van wetgeving verplichting om bij afkondiging van een Algemene Maatregel van Bestuur of van een Koninklijk Besluit een nota van toelichting te geven.
3. Het peilen van de gevoelens der bevolking over belangrijke vraagstukken kan tevens een waardevol instrument zijn om gegevens te verzamelen ten behoeve van de beleidsvoorbereiding en tevens om de bevolking daarbij te betrekken.

Een methode, welke daarvoor gebruikt kan worden is het referendum. Zulk een referendum zal echter slechts bij wijze van hoge uitzondering gebruikt mogen worden over zeer belangrijke politieke vraagstukken. Het referendum heeft alleen een beleidsvoorbereidende en adviserende functie.
4.
 - a. Van de bevolking zal ook door de overheid een democratische instelling en de bereidheid tot werkelijke en bewuste betrokkenheid bij het maatschappelijk gebeuren verwacht en verlangd mogen worden.
 - b. Alles zal in het werk gesteld moeten worden om deze democratische gezindheid bij de bevolking te stimuleren en het inzicht in het politieke gebeuren te vergroten.

Een belangrijk middel daartoe kan de staatsburgerlijke vorming zijn. Deze zal dan ook met name in het kader van het onderwijs en het vormingswerk sterk moeten worden uitgebreid.
 - c. Organisaties, die zich ten doel stellen de staatsburgerlijke vorming van de bevolking te bevorderen verdienen de financiële steun van de overheid.

III. Volksvertegenwoordiging

A. Het kiezen van de volksvertegenwoordiging

1. a. Een van de fundamentele eisen, welke aan een democratie gesteld moeten worden is, dat de stemmen van degenen, die voor bepaalde beginselen en/of politieke programma's hebben gekozen, ook zo goed mogelijk tot hun recht komen. Het stelsel van evenredige vertegenwoordiging vervult deze eis het beste en dit stelsel dient dan ook in beginsel gehandhaafd te blijven.
- b. In de gegeven situatie in ons land, waarbij, juist als gevolg van het toepassen van het stelsel van evenredige vertegenwoordiging, slechts minderheidspartijen bestaan, zodat voor het bereiken van een regeerbare meerderheid in de Tweede Kamer altijd de samenwerking van twee of meer partijen nodig is, moet het eveneens als een eis van democratisch functioneren worden aangemerkt, dat de invloed van de kiezer zich ook kan uitstrekken tot het bereiken van deze regeerbare meerderheid.
- c. Voorstellen tot wijziging van de kieswet en/of de grondwet, welke beogen wijzigingen in ons kiesstelsel tot stand te brengen, zullen aan beide bovengenoemde uitgangspunten recht moeten doen ¹⁾.
2. Het dient gebruik te worden, dat een tussentijds conflict tussen regering en volksvertegenwoordiging tot kamerontbinding leidt, gevolgd door het uitschrijven van nieuwe verkiezingen.
3. Teneinde de mogelijkheid te vergroten, dat de burger bij het uitbrengen van zijn stem om enigerlei reden tevens blijf kan geven van voorkeur voor een bepaalde persoon dient het percentage, waarboven de voorkeurstemmen een sterker effect hebben te worden verlaagd tot vijf, waarbij de kandidaten, die dit percentage behaald hebben benoemd en gerangschikt worden na de kandidaten, die rechtstreeks de volledige lijstkiezedeel hebben behaald.
4. De leeftijdsgrens voor het actief kiesrecht dient te worden verlaagd tot 18 jaar. Voor het passief kiesrecht dient deze ongewijzigd gehandhaafd te blijven.

1) De commissie „duidelijkheid“ van de Unie heeft een verder uitgewerkt rapport over dit vraagstuk in voorbereiding.

5. Leden van de Tweede Kamer zullen geen gehonoreerde neven-functie mogen vervullen.

B. Het functioneren van de volksvertegenwoordiging

1. Voor een adequaat functioneren van de volksvertegenwoordiging is het noodzakelijk, dat deze beter toegerust wordt dan tot dusverre het geval is geweest. Dit zal op twee wijzen moeten worden gerealiseerd:
 - a. In de eerste plaats zullen de Tweede Kamerfracties van de politieke partijen de beschikking dienen te hebben over een behoorlijk toegerust bureau met een aan de omvang van de fractie aangepast apparaat ten behoeve van administratief- en secretariaatswerk.
 - b. De bureaus van de politieke partijen zullen gesubsidieerd dienen te worden, opdat deze bureaus in staat zullen zijn een adequaat en deskundig apparaat in stand te houden ten behoeve van het werk van de partij en de fracties in Eerste en Tweede Kamer en ten behoeve van het voorlichtings- en vormingswerk gericht op de verhoging van de democratische gezindheid van de burger.
2. Ook zullen kamerleden zich moeten kunnen laten voorlichten door ambtenaren. Dit moet niet berusten op gunsten en relaties, maar op het recht van de volksvertegenwoordiger zich door het ambtelijke overheidsapparaat zo volledig mogelijk te laten informeren omtrent het beleid.
3. De werkwijze van de Tweede Kamer dient in zoverre te worden gewijzigd, dat, meer nog dan thans soms het geval is, in de plenaire zittingen van de Kamer de algemene politieke beleidslijnen en vraagstukken worden besproken, terwijl het overleg over de uitwerking van de verschillende onderdelen van het algemene beleid meer in openbare commissievergaderingen zou kunnen plaats vinden, waarbij de verantwoordelijke minister zich ook meer door zijn hoofdambtenaren zal kunnen doen assisteren of vertegenwoordigen.
4.
 - a. Handhaving van de Eerste Kamer verdient aanbeveling, mede daar in de Eerste Kamer het geluid kan worden gehoord van mensen, die elders in de maatschappij een volledige functie vervullen.
 - b. De functie van de Eerste Kamer zal primair gericht dienen te zijn op het medebespreken van wetsontwerpen en van het politieke beleid op lange termijn.

IV. Regering

1. a. De tot dusverre gebruikelijke procedure tot aanwijzing van een kabinetsformateur, daarna gevolgd door de geheime onderhandelingen tussen kabinetsformateur en fractievoorzitters over het regeringsprogram en de regeringssamenstelling is sterk in discrediet geraakt, omdat dit alles zich te zeer buiten het medeweten en het medeleven van de bevolking voltrok.
b. Het past in ons staatsbestel, dat de benoeming van de kabinetsformateur een prerogatief van de Koning is.
c. Veel van de onduidelijkheid en geheimzinnigheid, die vaak rondom deze benoeming heerst zou kunnen worden opgeheven door aan de Tweede Kamer het recht te geven een aanbeveling te doen voor een kabinetsformateur.
Dit maakt in het geval dat inderdaad een aanbeveling wordt opgesteld, het raadplegen van de fractievoorzitters overbodig.
d. De openheid rondom het overleg inzake de kabinetsformateur, het regeringsprogramma en de regeringssamenstelling zou aanzienlijk kunnen worden bevorderd als de diverse partijen reeds voor de verkiezingen zich duidelijk zouden uitspreken omtrent de inhoud en de wijze van uitvoering van het concrete regeringsprogramma dat zij in de eerstvolgende regeringsperiode uitgevoerd zouden willen zien.
e. Ook de kabinetsformateur zal aan deze openheid kunnen en moeten bijdragen door tijdens zijn formatiewerkzaamheden zoveel mogelijk informatie te verschaffen omtrent het verloop van de besprekingen.
2. Bij de huidige verdeling van taken over de verschillende departementen is de coördinatie van de beleidsvorming onvolgende gewaarborgd. Een herziening van de departementale taakverdeling is nodig. Dit zou als volgt kunnen geschieden:
 - a. In de eerste plaats zou de beleidsvoering overzichtelijker en rationeler kunnen worden gemaakt door de instelling van een zg. kernkabinet van ministers voor enkele hoofdsectoren van het beleid. Gedacht zou kunnen worden aan de volgende kernministers:
 - voor algemene zaken (tevens minister-president)
 - voor de zaken van bewoonbaarheid en van overheid en burger

- voor de zaken van het financieel- en sociaal-economisch beleid
 - voor de zaken van de welzijnsbevordering
 - voor de zaken van vrede, veiligheid en samenwerking.
- b. In de tweede plaats zullen binnen deze hoofdsectoren van het beleid departements-ministers kunnen worden benoemd voor de afzonderlijke departementen, welke binnen deze sectoren nodig worden.
- c. In grotere mate dan nu het geval is, moet de ambtelijke leiding van de departementen verantwoordelijk worden gesteld voor technische uitvoering van het beleid en voor organisatie en efficiency van de ambtelijke staf.
- Dit kan op twee manieren. Ten eerste door de volksvertegenwoordiging het recht te geven de betreffende ambtenaren te horen over de feitelijke situatie. De conclusies die de Kamer hieruit trekt kunnen aan de minister ter kennis worden gebracht. Ten tweede door aan de Rekenkamer op te dragen bij verslaglegging over haar onderzoekingen naar doelmatigheid en efficiency, de namen van de voor het gevoerde beleid verantwoordelijke topambtenaren te noemen.

V. Het overheidsapparaat

1. De kwaliteit van het ambtelijk apparaat ware te bevorderen door meer aandacht te schenken aan scholing en bijscholing in overheidstijd.
2. De Rekenkamer dient meer dan tot nu toe aandacht te schenken aan de doelmatigheid van het beleid. Zij moet in de gelegenheid worden gesteld, waar dat wenselijk is, van de diensten van externe organisatie- en efficiency-bedrijven gebruik te maken. Tot haar taak moet ook gerekend worden na te gaan in welke mate aan uitgebrachte adviezen gehoor wordt gegeven. Indien zij dat wenselijk acht kan zij van haar bevindingen verslag uitbrengen aan de volksvertegenwoordiging. Een uitbreiding van het aantal leden van de Rekenkamer is gewenst.
3. De ontwikkelingen van het moderne overheidsapparaat en de toenemende vervlechting van de overheid met het maatschappelijk gebeuren vragen om een efficiënte bescherming van de individuele burger tegen een mogelijkerwijze te grote mate van onpersoonlijk technisch en ambtelijk handelen van het overheidsapparaat. Een aantal maatregelen verdient hiertoe aanbeveling:
 - a. Uitbreiding van de Rijksvoorlichtingsdienst in de richting

van een organisatie, waar ook de individuele burgers terecht kunnen voor gratis informatie over vraagstukken betreffende het functioneren van een of meer onderdelen van het overheidsapparaat.

De provinciale en gemeentelijke overheden dienen ook voorlichtingsinstanties in het leven te roepen als service-instituut voor de bevolking.

- b. Betere regeling van het administratief beroep tegen beschikkingen van lagere overheidsorganen.
Bij beschikkingen e.d. dienen de gronden van beslissingen te worden gegeven en dient te worden vermeld waar en hoe beroep kan worden aangetekend.
- c. Instelling van het instituut van de parlementaire ombudsman, die samenwerkt met de commissie voor de verzoekschriften.

VI. Lagere overheid

A. Openbaarheid

- 1. De overheid die het dichtst bij de bevolking staat is de gemeentelijke. Juist ook de gemeenten zullen daarom alles in het werk moeten stellen dat er een zo groot mogelijke openbaarheid wordt bereikt en de deelneming van de bevolking maximaal is.
- 2. De gemeentebesturen dienen daarom regelmatig hearings met de bevolking te organiseren, waardoor de bestuurders hun opvattingen kunnen toetsen aan die van de inwoners van de gemeente.
- 3. Voorts verdient het inschakelen van groepen burgers in diverse niet-raadscommissies aanbeveling; hetzelfde geldt op provinciaal niveau. Hierdoor kan de belangstelling voor de publieke zaak groter worden.
- 4. De gemeenten en provincies zullen naar goede voorlichting moeten streven en wel zodanig dat het inzicht van de bevolking in het beleid op langere termijn wordt vergroot. Discussies over principiële beleidsaspecten zullen in het openbaar moeten geschieden en niet in besloten commissievergaderingen, zoals thans niet zelden gebeurt.
- 5. De burgemeester dient benoemd te worden door de Kroon. Bij een burgemeestersbenoeming dient het „horen” van de gemeenteraad door de commissaris van de koningin verplicht te worden gesteld.

6. Een wettelijke regeling met betrekking tot de verantwoordingsplicht van de burgemeester voor de openbare orde dient te worden bevorderd.

B. De organisatie van het bestuur

Door de noodzaak van een gericht ordeningsbeleid; door de steeds verdergaande noodzakelijke specialisatie van het apparaat, gevoegd bij de schaalvergroting, zien gemeenten en provincies zich voor grote problemen geplaatst. Dit heeft de behoefte doen groeien aan herstructurering van het bestuur. Hierbij zal uitgangspunt moeten zijn, dat het bestuursstelsel de kenmerken van eenvoud, efficiency, overzichtelijkheid en openbaarheid vertoont.

1. In vele agglomeraties is de laatste jaren een sterke intergemeentelijke samenwerking gegroeid, mogelijk gemaakt door de wet „gemeenschappelijke regelingen”. Het verdient aanbeveling deze mogelijkheid van samenwerking te vergroten en verder uit te bouwen, zodat deze organen meer formele coördinerende bevoegdheden krijgen.
2. Dit wil niet zeggen dat er gestreefd moet worden naar bovengemeentelijke organen en een vierde bestuurslaag, wat immers de onoverzichtelijkheid zou vergroten en de bestuursefficiency zou verkleinen.
3. Een van de grote nadelen van intergemeentelijke organen is echter dat de bevolking hierin in het geheel geen inspraak heeft en dat ze niet voldoen aan de eis van openbaarheid. Ook met het oog op doelmatigheid en overzichtelijkheid dient daarom op langere termijn gestreefd te worden naar de totstandkoming van *gewest- of districtsbesturen*, die zoveel mogelijk ontstaan uit de agglomeratieorganen en die de plaats in gaan nemen van de huidige provinciale staten. Dit wil zeggen dat Noord- en Zuid Holland in een aantal gewesten wordt verdeeld (om de gedachten te bepalen b.v. groot-Rotterdam, agglomeratie Den Haag, centraal Holland, groot-Amsterdam, gewest Alkmaar) en dat in de rest van Nederland naar functionele gewestelijke gebieden wordt gestreefd.
Deze structuur houdt in dat Nederland in een groter aantal nieuwe provincies wordt ingedeeld, meer aansluitend bij de toekomstige ruimtelijke structuur.
De gewestbesturen dienen rechtstreeks door de bevolking te worden gekozen. Ze dienen een coördinerende bevoegdheid te krijgen en ondermeer de primaire verantwoordelijkheid voor het financieel beleid van het gehele gewest. Om spanningen

tussen financiering en beleid te voorkomen dient per gewest gestreefd te worden naar middellange termijn planning.

4. Tot herziening van gemeentegrenzen moet alleen worden overgegaan als een evenwichtige en planologische ontwikkeling van een bepaalde streek dit noodzakelijk maakt; ook de sociale aspecten zullen hierbij een voorname rol moeten spelen. Zoveel mogelijk zal moeten worden voorkomen dat kleinere eenheden onnodig worden samengevoegd, zodat de afstand tussen het besturend orgaan en de bevolking te groot wordt. Daarom ook moet de groei van de grote gemeenten (boven 250.000 inwoners) zoveel mogelijk worden afgeremd en moet de voorkeur gegeven worden aan de totstandkoming van satelliet gemeenten met een eigen verkozen bestuur.

VII. Justitie

1. Rechtspraak

De onafhankelijkheid van de rechtspraak is een van de grondslagen van een democratisch staatsbestel. Het is een van de meest wezenlijke kenmerken, die ons staatsbestel onderscheidt van een dictatuur of van een systeem met tendenties naar een dictatuur. De wetgever dient er dan ook steeds op toe te zien dat deze onafhankelijkheid wordt gewaarborgd. Rechtsmacht toegekend aan andere colleges dan die behorende tot de gewone rechterlijke macht, dient uitzondering te zijn. Indien hiertoe wordt overgegaan, zal toch de onafhankelijkheid moeten zijn verzekerd.

Voor het verwezenlijken van een goede onafhankelijke rechtspraak zijn een goede zittende rechterlijke macht (rechters), een goede staande rechterlijke macht (Openbaar Ministerie) en een goede balie (advocaten) van essentieel belang. De overheid zal er voor zorg moeten dragen, dat de kwaliteit van de rechters zo hoog mogelijk is. Zij dienen te staan boven partijpolitieke twisten. Overweging verdient in de Nederlandse rechtspleging bij het hoogste rechtscollege een opening te maken voor het doen blijken van een afwijkende mening, welke bij de beoordeling van een zaak wordt gehuldigd. Dit kan een bijdrage leveren aan het democratisch functioneren van de rechtspleging en het kan de openheid van de rechtspleging naar de burgers vergroten.

Het zou wenselijk zijn, dat de taal van de rechterlijke macht in haar vonnissen eenvoudiger wordt en niet meer gebruik wordt gemaakt van in dit opzicht verouderde vormen. Een loopbaan bij het Openbaar Ministerie dient aantrekkelijk te worden gemaakt. Het Openbaar Ministerie dient openheid te verschaffen aan het pu-

bleik ten aanzien van zijn vervolgingsbeleid, zodat men kan begrijpen waarom in het ene geval wel wordt vervolgd en in het andere geval niet.

De balie heeft er recht op, dat haar diensten in zaken, waarin advocaten verplichte rechtsbijstand verlenen, volledig van staatswege worden vergoed. Er is geen reden om in dit opzicht advocaten achter te stellen bij b.v. artsen, die ook via de bestaande regelingen volledige vergoeding van hun diensten voor ziekenfondspatienten krijgen.

2. Wetgeving

Gelet op de te verwachten invoering van het eerste Boek van het nieuwe B.W. is zo spoedig mogelijke totstandkoming van de andere boeken daarvan gewenst. Er dient voor te worden gewaakt, dat door te grote detaillering het nieuwe B.W. niet in het slop raakt.

Een nieuwe echtscheidingsregeling is gewenst. Enerzijds zullen daarin de echtscheidingsgronden moeten worden verruimd, anderzijds zal zij een tegenwicht moeten vormen voor het aangaan van te lichtvaardige huwelijken.

Spoedige totstandkoming van een wettelijke regeling van het stakingsrecht is gewenst.

Het recht op demonstratie dient wettelijk te worden vastgelegd.

3. Strafrecht en politie

- a. De strafrechtspleging dient te worden aangepast aan de inzichten en eisen van deze tijd. Het zal in de strafrechtspleging moeten gaan om het oplossen, c.q. het begrenzen van conflictsituaties met het doel de wenselijke grondslagen van onze maatschappij te beschermen en de integriteit van persoon, goed en erkend belang van de burgers te waarborgen.

Voorzover mogelijk dient vrijheidsbeneming en in het bijzonder preventieve hechtenis te worden vermeden. Nadruk dient te vallen op de gedragsbeïnvloeding van de delinquent.

De schadeloosstelling van het slachtoffer dient beter te worden geregeld, b.v. door een „Fonds tot schadeloosstelling” waarin ook de veroordeelde kan bijdragen en de betaalde boetes zouden kunnen worden gestort. De regeling van de schadevergoeding aan de ten onrechte vervolgte moet eveneens worden verbeterd.

- b. Aan modernisering van het gevangeniswezen in het bijzonder wat de gebouwen betreft, moet een hogere prioriteit worden gegeven dan tot nu toe is geschied. Het bouwen van moderne

gevangenissen is noodzakelijk, wil men het doel van de vrijheidsbeneming ook maar enigszins kunnen bereiken.

- c. Een herziening van het Wetboek van Strafrecht is gewenst, met name met het oog op een heroriëntatie omtrent de strafwaardigheid van bepaalde daden. Te denken valt in dit verband aan bestaande delicten als b.v. overspel, abortus provocatus, en in het algemeen aan delicten op het terrein van de zedelijkheid.

- d. Het politieapparaat dient beter wetenschappelijk te worden toegerust, teneinde de mogelijkheid van adequaat reageren op conflictsituaties te vergroten en het zelfvertrouwen te bevorderen.

De samenwerking tussen het politieapparaat, de reclaseringsinstellingen en de instellingen voor geestelijke volksgezondheid en maatschappelijk werk dient te worden gestimuleerd. Versterking van de verkeerspolitie is noodzakelijk teneinde het gedrag van burgers, die aan het verkeer deelnemen, te verbeteren.

4. Internationaal recht

Ter wille van de grotere eenwording van Europa en de gewenste internationale samenwerking in groter verband alsmede ter wille van de plaats van Nederland in het internationale handelsverkeer, zal de Nederlandse overheid een actief beleid moeten voeren voor de eenmaking van het recht. Dit geldt zowel t.a.v. de Benelux, de Europese Gemeenschappen, als in ruimer verband.

Soms zullen de nadelen, die eenmaking van het recht voor het eigen land opleveren, moeten worden geaccepteerd ter wille van de voordelen die er tegenover staan. De Nederlandse regering dient het eigen parlement meer dan tot nu toe in te schakelen tijdens de voorbereiding van wijzigingen in het Nederlandse recht, die tot stand moeten komen ingevolge regelingen van de Europese Gemeenschappen.

VIII. Publiciteitsmedia

Teneinde een gespreide nieuwsvoorziening veilig te stellen zullen aan de dagbladen faciliteiten moeten worden verleend ten aanzien van een aantal fiscale lasten, die de exploitatie verzwaren.

De compensatie voor het verlies aan inkomsten uit reclame als gevolg van de monopoliepositie van S.T.E.R. zal moeten worden bestendigd.

HOOFDSTUK III

Bewoonbaarheid

1. Inleiding

Het regelen van de bestemming van de ruimte in ons dichtbevolkte land is een van de belangrijkste taken van de overheid.

Dat houdt in dat aan de schaarse grond een dusdanige bestemming wordt gegeven dat daardoor een gunstig woon- en werkklimaat wordt gewaarborgd, dat aan de voorwaarde van een geestelijk gezond bestaan wordt tegemoet gekomen en dat daardoor de levensontplooiing van een ieder zo juist mogelijk gediend wordt. De snelle veranderingen die zich in het maatschappelijke leven voordoen, gevoegd bij de sterke wijziging in het behoeftepatroon (verkeer, recreatie, sociaal-culturele voorzieningen) bij het hoge geboorteniveau en de ongelijkmatige spreiding van de werkgelegenheid, roepen de behoefte op aan *planmatig beleid* en *coördinatie* ook juist bij de centrale overheid. Een dergelijk beleid kan alleen worden gevoerd op basis van integrale planning, die op haar beurt weer moet berusten op coördinatie van het onderzoek door planologen en sociologen.

Voor het tot stand komen van een goed leefmilieu zijn daarom nodig:

- a. een richtinggevende visie op de toekomst
- b. een duidelijk regeringsbeleid gebaseerd op een ontwikkelings-programmering waarbij de (financiële) prioriteiten en de alternatieven zijn aangegeven.

Daarbij verdient het benoemen van een *kernminister voor de bewoonbaarheid* aanbeveling waardoor het gehele beleid ten aanzien van de ordening kan worden gecoördineerd.

Onder de kernminister zouden dan de volgende ministeries kunnen ressorteren:

- volkshuisvesting
- recreatieve en sportvoorzieningen
- verkeer en waterstaat
- ruimtelijke ordening.

Het gehele orderingsbeleid kan niet los gezien worden van de ontwikkelingen in Europees verband. Er zullen daarom initiatieven genomen moeten worden om in EEG-verband (als eerste aanzet met België en Duitsland) te komen tot een regelmatig overleg van de ministers voor de ruimtelijke ordening. Hier ligt een belang-

rijke taak voor de Europese commissie om via inventarisatie en coördinatie tot een Europees ruimtelijk beleid te komen. Dit geldt met name voor wat betreft: verkeer, vervoer en recreatie.

II Algemene ordeningspolitiek

Het algemene ordeningsbeleid dient gericht te zijn op het bevorderen van de spreiding van de bevolking over Nederland en op een effectief inrichtingsbeleid met name in de sterk verstedelijkte gebieden om ook daar een goed woon-, werk- en recreatieklimaat veilig te stellen.

1. Spreidingspolitiek

Een meer harmonische spreiding van de bevolking over Nederland dient bevorderd te worden door een geleidelijke „uitstraling” van woon- en werkgebieden vanuit de randstad en een versterkte ontwikkeling van enige stadsgewesten van grote omvang in de meer perifere gebieden (Brabantse stedenrij, agglomeratie Roermond, agglomeratie Heerlen, Apeldoorn en Deventer, Twente, Groningen en Delfzijl, Leeuwarden).

Vergroting van de economische ontwikkeling en daarmee van de werkgelegenheid van en in deze gebieden kan alleen effectief zijn bij drastische verbetering van de infrastructuur en bij vergroting van het cultureel-sociaal verzorgingsniveau. Hiertoe dienen voor deze gebieden ondermeer de volgende maatregelen te worden geëffectueerd:

- a. versnelde aanleg van autowegen met grote capaciteit naar deze gebieden.
- b. stichting van dienstverlenende instellingen op welzijnsvlak, zoals schouwburgen, sportaccommodaties, recreatieve voorzieningen, maatschappelijke-, sociale- en geneeskundige diensten e.d.
- c. stichting van *pre-universitaire* instellingen, ontstaan door nauwe samenwerking van hogere beroepsopleidingen (sociale academies, H.T.S.'en, hogere land- en tuinbouwscholen e.d.) met elders bestaande universiteiten en hogescholen, opleidend voor M.O. examens en zo mogelijk gelijkwaardig aan het angelsaksische „college”-stelsel.

Deze instellingen dienen te worden ingepast in het universitaire bestel, b.v. opleidend voor propaedeutische examens.

Daarnaast dienen een of meer ziekenhuizen in deze stadsgewesten te worden ontwikkeld in de richting van academische ziekenhuizen met opleidingsmogelijkheden voor de klinische

vakken (stages voor medische co-assistenten en mogelijkheden voor klinische specialisaties).

- d. overheveling van (semi)-overheidsdiensten en stimulering van de vestiging van research-centra (T.N.O., van grote industrieën e.d.).
- e. stimulering van de vestiging van industrieën en dienstenbedrijven die niet onvoorwaardelijk in de randstad moeten zijn gevestigd. Er kan mede gedacht worden aan de vestiging van produktie-afdelingen van grote industrieën.
- f. daarnaast moet aan deze gebieden een vergrote functie worden gegeven in het verschaffen van mogelijkheden van recreatie en ontspanning ten behoeve van de dichtstbevolkte delen van ons land.

2. Inrichtingsbeleid

a. Voor het Westen is een selectief beleid ten aanzien van industrievestigingen onontkoombaar. Bij beslissingen hierover zullen naast de economische facetten ook de welzijnsaspecten van de bevolking in de overwegingen dienen te worden betrokken. Voor enige ontlasting van de Rijn- en IJmond gebieden moet aan versnelde ontwikkeling van het Scheldegebied worden gedacht, eventueel in nauwe samenwerking met België.

Overigens zal elk spreidingsbeleid mislukken wanneer niet tijdig de nodige investeringen worden verricht voor het scheppen van voldoende (economisch) aantrekkelijke alternatieven elders in Nederland.

b. Bij de planning van nieuwe wijken en woongebieden wordt nog te vaak alleen op het wonen gelet. Er moet echter ook een harmonisch woonmilieu geschapen worden, waarbij gedacht moet worden aan:

- mogelijkheden voor recreatie, sport en spel in de zeer directe omgeving van het woongebied (parken, speelweiden, speelterreinen voor de jeugd etc.);
- winkelcentra;
- ruimten voor jeugdwerk, vormingswerk e.d.;
- centra voor dienstverlening op welzijnsvlak;
- scholen en kerken;
- effectief openbaar vervoer en goede verbindingswegen met het regionale stadscentrum.

Het is logisch bij de realisatie zoveel mogelijk inspraak te geven aan de bevolking en de particuliere organisaties.

c. Er zullen behoorlijke oppervlakten van een aaneengesloten

open gebied tussen de woongebieden moeten zijn zowel ten behoeve van de agrarische produktie als met het oog op de recreatie. Het beleid zal erop gericht moeten zijn dat met name de centrale open ruimte in de randstad (het „groene hart”) veilig wordt gesteld en niet verder wordt volgebouwd.

d. Er zal naar een nationaal plan voor de natuurmonumenten moeten worden gestreefd, waarbij de natuurbeschermingsorganisatie samen met de overheid (gekoppeld aan onderzoek door biologen en sociaal-geografen) tot bindende afspraken en richtlijnen komen voor het veilig stellen van die gebieden die vanuit sociografisch of biologisch oogpunt uitermate waardevol zijn. Deze gebieden dienen zoveel mogelijk vrij toegankelijk te zijn.

3. Landbouw

a. Een zeer belangrijk aspect van het ordeningsbeleid is het veilig stellen van gebieden waar landbouw, tuinbouw en veeteelt zich op evenwichtige wijze kunnen ontwikkelen. Hiervoor moeten er land- en tuinbouw en veeteelt gebieden van redelijke omvang worden gereserveerd in de open ruimte tussen de stedelijke gewesten, naast grote agrarische streken buiten de Randstad.

b. Voor wat betreft het platteland in de overwegend agrarische gebieden zal gestreefd moeten worden naar de ontwikkeling van grotere dorpen en kernen met een regionale verzorgende functie.

c. De structuurverbetering van de genoemde gebieden zal verder moeten worden geïntensiveerd.

Het ruilverkavelingsbeleid zal daartoe juist op de grotere agrarische gebieden gericht moeten zijn.

III Recreatie: sport en vrijetijdsbesteding

Naarmate minder tijd behoeft te worden besteed aan de arbeid komt meer tijd beschikbaar voor andere activiteiten op het vlak van het mens-zijn. Dit doet de behoefte aan mogelijkheden van sport en openlucht-recreatie toenemen. Een woongebied is dan daarom pas „bewoonbaar” als er ruime mogelijkheden zijn voor de mens, in zijn eigen omgeving zichzelf te zijn en zich te recreëren (herschepjen). Dit maakt de opstelling van een *nationaal plan voor sport en recreatie* nodig, waarin de behoeften op middellange termijn worden gegeven en waarin de prioriteiten en de programmering worden aangeduid.

Dit plan zal ondermeer de volgende elementen moeten omvatten:

- a. *Grotere creatiegebieden.* Hiertoe behoren de Duinkust (+ Waddeneilanden), Veluwe en Graafschap, Drents Plateau, N.O. Twente, N.O. Limburg, Zuid-Limburg, de Kempen, IJsselmeergebied, Lauwerszee en de meren in Friesland en Holland. Deze gebieden moeten verder worden opengelegd en hier zullen de voorzieningen moeten worden uitgebreid (jachthavens en zwembaden, aanleg van gebieden voor dagrecreatie zoals dagcamping, speelweiden, parkeerplaatsen e.d.). Daartoe dienen de gemeentebesturen in al deze streken over te gaan tot de instelling van *recreatieschappen*, die zich bezighouden met planning en gezamenlijke effectuering van faciliteiten.
- b. In de sterk verstedelijkte centra dient naar goede spreiding van gebieden voor dagrecreatie te worden gestreefd o.m. ook door de aanleg van stadsparken en watersport-gelegenheden. Hiertoe behoort ook de ontwikkeling van het „groene hart” in de Randstad.
- c. De aanleg van sportvelden en andere sportaccommodaties dient sterk te worden versneld en moet zoveel mogelijk geschieden direct in de omgeving van het woonmilieu; een goede spreiding moet hierbij voorop staan. Bij nieuw te realiseren sportaccommodaties moet zoveel mogelijk van systeembouw gebruik worden gemaakt teneinde de bouwkosten te drukken. Dit geldt met name voor gymnastiek-lokalen, zwembaden en sporthallen.

IV. Verkeer en Waterstaat

Als beginsel moet gelden dat het wegenplan, het vaarwegenplan en het spoorwegennet dienstbaar moeten zijn aan de algemene ordeningspolitiek.

- a. Prioriteit bij het wegenplan moeten hebben de aanleg en verbetering van autowegen van grote capaciteit naar de perifere gebieden, zodat „de afstand” met de Randstad verkleind wordt.
- b. Er zal naar nauwe integratie van planning van de spoorwegen en de ruimtelijke ordening gestreefd moeten worden. Bij de kwestie van onrendabele lijnen zullen dus ook juist de planologische motieven in acht moeten worden genomen (en niet alleen de economische). De overheid zal daarbij, indien nodig, in de niet gedekte kosten tegemoet moeten komen.
- c. De zeehavenontwikkeling (van Rijnmond, Scheldegebied en Eemsgebied) zal nauw moeten aansluiten bij de ordeningspo-

litiek en het industrialisatiebeleid en zal moeten worden afgestemd op de verkeersplanning van het achterland zoals de grote wegen en waterverbindingen ook met het buitenland (België, Duitsland).

- d. Maatregelen om in de binnensteden te komen tot een verschuiving van het particuliere vervoer naar het openbare vervoer en tot het omleiden van het doorgaande verkeer om woonkernen heen dienen te worden gestimuleerd.

De ontwikkeling zal zoveel mogelijk moeten gaan in de richting van het weren van lang-parkeerders uit de binnensteden, autovrije winkelstraten, gecombineerd met goed openbaar vervoer en voldoende parkeergelegenheid aan de randen.

- e. Evenals het lokale vervoer dient de overheid het niet-rendabele regionale openbare vervoer, indien het algemeen belang dit noodzakelijk maakt, financieel te steunen.
- f. De bevordering van de verkeersveiligheid moet als een zeer belangrijke taak worden gezien. Hierbij zijn nodig o.m. veilige wegen, snelle en efficiënte hulpverlening bij verkeersongelukken, effectieve controle op de veiligheid van motorvoertuigen, naast uitbreiding van het verkeersonderwijs (op scholen en d.m.v. vorming en voorlichting) en wettelijke regeling van het rijkschoolonderwijs.

V. Volkshuisvesting

- a. Aan krachtige bestrijding van de woningnood — vooral voor de minder draagkrachtigen — en het voorzien in de woningbehoefte in die streken waar deze nog zéér groot is, moet een hoge prioriteit worden verleend.

Hetzelfde geldt voor de krotopruiming.

Bij de programmering van de sociale woningbouw zal in het bijzonder rekening moeten worden gehouden met de huisvestingsbehoeften van minder draagkrachtigen, grote gezinnen, lichamelijk gehandicapten, bejaarden, alleenstaanden en studenten. Het enige middel om voor de minst draagkrachtige groepen voldoende woningen tegen aanvaardbare prijzen te verkrijgen is het verder bevorderen van de zogenaamde „doorstroming”.

- b. Het is nodig dat er zo spoedig mogelijk een geheel vrije woningmarkt ontstaat, met verantwoorde huurprijzen zowel voor woningen als voor delen daarvan (kamerverhuur).

Naast de bevordering van de woningwetbouw is krachtige stimulering van de particuliere bouw gewenst (door premierege-

lingen). Dit laatste ook in het kader van stimulering van het eigen woningbezit.

Daarnaast kan ook gedacht worden aan eigendomsoverdracht van daarvoor in aanmerking komende woningwetwoningen aan de bewoners.

- c. Het woongerief en de kwaliteit van de woningen moeten sterk worden verbeterd, ook in relatie met het woonmilieu.

Wij denken o.m. aan effectieve geluidsisolatie, vergroting van de privacy en het vergroten van de mogelijkheid van spel en recreatie (vooral kinderen) in de directe omgeving van de woning.

Voor de huisvesting van gezinnen met jonge kinderen is flatbouw niet de juiste oplossing. Daarom zal er naar een andere verhouding van flatbouw — laagbouw gestreefd moeten worden. Hoogbouw ware in kleinere gemeenten (b.v. kernen beneden 10.000 inwoners) zoveel mogelijk tegen te gaan behalve voor bijzondere gebouwen (kantoren, flats voor bejaarden en alleenstaanden).

- d. Het doelmatig bouwen en het streven naar bouwkostenverlaging moeten worden gestimuleerd o.m. door bevordering van de *bouwresearch*.

Hiervoor moet een financieringsregeling worden getroffen b.v. door een geringe heffing op de aannemingssommen.

- e. Teneinde tot een groter nuttig effect te komen bij de woningbouw is het nodig dat de gemeenten respectievelijk de regio meer inspraak krijgen bij de vaststelling van de contingenten en subsidies.

Vermindering en vereenvoudiging van de overheidsvoorschriften is gewenst.

VI. Binnenlands bestuur

Gemeenten en provincies hebben een zeer belangrijke taak bij de realisatie van het orderingsbeleid en voor de zorg van de bewoonbaarheid.

Daarbij moet men zich afvragen of het huidige binnenlands bestuur wel „op maat” is voor de eisen die nu — en meer nog in de toekomst — gesteld worden.

Er dient daarom op korte termijn een studiec commissie van onafhankelijke deskundigen ingesteld te worden die de huidige bestuursorganisatie aan een kritisch onderzoek onderwerpt en die voorstellen ter verbetering uitwerkt.

Enkele gedachten hieromtrent treft men aan in hoofdstuk II „Overheid en Burger”.

HOOFDSTUK IV

Welzijn

1. Inleiding

1. Het overheidsbeleid zal gericht dienen te zijn op de mens en op de bevordering van diens welzijn. Hieronder wordt verstaan, dat de mens zich in lichamelijk, geestelijk en maatschappelijk opzicht vrij kan ontplooien en zijn mens-zijn kan beleven overeenkomstig zijn mogelijkheden en bestemming.

De overheid dient ondermeer het individuele welzijn van de burger te bevorderen door al die maatregelen, voorzieningen en activiteiten, die er specifiek op gericht zijn de mens te helpen als verantwoordelijk mens te leven en zich te ontplooien in en door middel van de relaties, groepen en verbanden, waarbinnen hij leeft, woont en werkt.

2. Verantwoordelijkheid van overheid en particulier initiatief

Naast de verantwoordelijkheid van de overheid voor de bevordering van het menselijk welzijn in de samenleving dient benadrukt te worden, dat de mens zelf ook een eigen verantwoordelijkheid draagt voor het welzijn van zichzelf en van zijn medemens. Dit geldt zowel de mens individueel als in groepsverband (gezin, kerk, e.d.).

Deze verantwoordelijkheid uit zich in velerlei vormen van particulier initiatief, die wij in Nederland kennen op het terrein van de specifieke welzijnsbehartiging. De overheid zal dit particulier initiatief zoveel mogelijk dienen te stimuleren zowel in kwantitatief als kwalitatief opzicht. Daarbij kan met name de subsidiëring als beleidsinstrument van de overheid van grote betekenis zijn.

Voor een goede ontwikkeling van de specifieke welzijnsbehartiging is een nauwe en intensieve samenwerking tussen overheid en particulier initiatief van groot belang. Dit houdt ook in dat de overheid zal moeten streven naar een bewuste en weloverwogen opzet van het specifieke welzijnsbeleid; zij moet een structuur scheppen waarbinnen het particulier initiatief zich in al zijn geledingen en vormen kan ontplooien en tot zijn recht kan komen. Daar waar het particulier initiatief niettemin tekort blijft schieten, zal de overheid onder eigen verantwoordelijkheid voorzieningen dienen te treffen en in stand te houden.

De overheid zal moeten streven naar een *nationaal plan voor het welzijnsbeleid*, dat met name volksgezondheid, maatschappelijke dienstverlening en ontwikkeling, vormingswerk, culturele ontwikkeling, vrijetijdsbesteding, sport en het jeugdwerk omvat en waarin structuren, perspectieven en prioriteiten van het totale, specifieke welzijnsbeleid worden aangegeven. Een weloverwogen opzet van het welzijnsbeleid kan dan alleen op de juiste wijze tot zijn recht komen, als er een goed inzicht is in de behoeften, die er bij de mensen leven en er steeds wordt nagegaan welke leemten er zijn en op welke wijze de beschikbare gelden het meest effectief kunnen worden besteed. Wetenschappelijk onderzoek op dit terrein is nodig om verspilling van geld en mankracht te voorkomen, om de organisatie structuur optimaal te kunnen laten functioneren en om knelpunten effectief te kunnen bestrijden.

De verschillende particuliere organisaties zullen naar grote openheid moeten streven en zoveel mogelijk de bevolking bij de activiteiten dienen te betrekken. Alle gesubsidieerde stichtingen, organisaties en verenigingen dienen jaarlijks een beknopt verslag op te stellen dat in ruime kring verspreid wordt.

3. *Structuur van het welzijnsbeleid*

- a. Het specifieke welzijnsbeleid van de overheid dient ter wille van de doeltreffendheid zo sterk mogelijk gecoördineerd te worden.

De benoeming van een kernminister voor welzijnsbevordering, door wie het gehele, specifieke beleid ter bevordering van het welzijn wordt gecoördineerd, kan daartoe een geëigend middel zijn.

Onder de kernminister voor welzijnsbevordering zouden dan naar behoefte een of meer ministeries kunnen ressorteren ter behartiging en bevordering van het beleid op de volgende terreinen:

- maatschappelijke ontwikkeling en dienstverlening
- volksgezondheid
- culturele zaken
- recreatieve en sportvoorzieningen, voorzover deze niet ressorteren onder de kernminister voor woonbaarheid
- onderwijs en wetenschappen.

- b. De verantwoordelijkheid van het particulier initiatief voor de specifieke welzijnsbehartiging dient landelijk gebundeld en gecoördineerd te worden in een Centrale Raad voor

de Welzijnsbevordering. Deze Raad zal tevens het officiële adviesorgaan van de overheid dienen te zijn voor het ontwikkelen en doen uitvoeren van een nationaal welzijnsbeleid. Nagegaan zal moeten worden in hoeverre de bestaande (advies) raden op dit terrein kunnen worden opgeheven. Ook de coördinatie tussen het overheidsbeleid en dat van het particulier initiatief zal door middel van deze Raad kunnen en moeten worden gerealiseerd. Ook lokaal, regionaal en provinciaal zal ten aanzien van beleid en uitvoering de coördinatie tussen overheid en particulier initiatief zoveel mogelijk moeten worden nagestreefd.

Daartoe zullen ook plaatselijke of regionale en provinciale Raden voor Welzijnsbevordering moeten worden ingesteld, die intensief contact moeten onderhouden met de bevolking in de regio, door onder meer hearings en discussiebijeenkomsten te organiseren.

- c. De uitvoering van het specifieke welzijnsbeleid zal zoveel mogelijk moeten geschieden door organen, die geografisch en psychologisch dicht bij de bevolking staan en waarin de bevolking zelf kan participeren. De opzet van dienstencentra op wijkniveau zal daarom zoveel mogelijk moeten worden gestimuleerd. Hierin kunnen de werkers op wijkniveau op het terrein van de curatieve voorzieningen hun spreken en behandelruimten hebben (huisarts, maatschappelijk werker, wijkverpleegster, e.d.); kunnen consultatiebureaus gevestigd zijn en kan een sociale raadsman permanent bereikbaar zijn. Ook voorzieningen op het terrein van de preventie en van welzijnsbevordering dienen, waar mogelijk en eventueel in combinatie met andere activiteiten, wijksgewijze te worden opgezet, zoals jeugdwerk, recreatieve voorzieningen voor bejaarden, gehandicapten, e.d. opbouwwerk.

Naast de welzijnsvoorzieningen op wijkniveau dient per stad, regio of district gestreefd te worden naar de opbouw en uitbouw van gespecialiseerde voorzieningen. Ten aanzien van de curatieve welzijnszorg gaat het hierbij om de bouw en goede spreiding van ziekenhuizen, verpleegtehuizen en andere instellingen voor gespecialiseerde klinische en poliklinische hulp.

- d. De concretisering van het specifieke welzijnsbeleid zal dienen te geschieden in een raamwet op de welzijnsbevordering. Deze wet zal onder meer het volgende moeten regelen:

1. de positie en de functie van de Centrale Raad voor de Welzijnsbevordering;
2. de positie en de functie van de lokale (c.q. regionale) en provinciale Raden voor de Welzijnsbevordering;
3. de subsidiëring van de verschillende takken van welzijnszorg, met als uitgangspunt dat de verschillende regelingen zoveel mogelijk op elkaar moeten zijn afgestemd.

4. *Uitgangspunten voor het welzijnsbeleid*

Het welzijnsbeleid kan worden gegroepeerd rondom drie fundamentele rechten, die voor iedereen in gelijke mate dienen te gelden. Dit zijn:

- a. het recht op bijstand en zorg als het welzijn is verstoord;
- b. het recht op bescherming tegen gevaren, die het welzijn kunnen bedreigen;
- c. het recht op volledige ontplooiing en ontwikkeling.

Hieruit vloeien drie niveaus van zorg voort die echter sterk met elkaar verbonden zijn en die op elkaar moeten worden afgestemd.

II. *Het recht op bijstand en zorg als het welzijn is verstoord*

1. *Sociale zekerheid*

- a. Voor de verschillende onderdelen van ons stelsel van sociale zekerheid moge worden verwezen naar Hoofdstuk V „Welvaart”, paragraaf 4 „sociale zekerheid”.
- b. In het verband van dit hoofdstuk welzijn dient er echter met nadruk op te worden gewezen, dat de uitkeringen krachtens de sociale verzekeringen nog altijd slechts een minimum bestaan bieden voor de gezinshuishoudingen, die voor het levensonderhoud voor het geheel of voor een overheersend deel daarop zijn aangewezen. Daar het juist de zwakken en hulpbehoevenden in de samenleving zijn, die in deze omstandigheden verkeren, is het een eis van sociale gerechtigheid, dat met kracht naar een verhoging van de uitkeringen krachtens de sociale verzekeringen wordt gestreefd.

Als bijzonder kwetsbare groepen moeten worden genoemd: de gehandicapten, bejaarden, weduwen, gescheiden en verlaten vrouwen.

2. Volksgezondheid

- a. Op de financieringsaspecten en de verdeling van de lasten van de persoonlijke gezondheidszorg wordt ingegaan in Hoofdstuk V „Welvaart”.

Voor deze programmapunten moge worden volstaan met te verwijzen naar dat gedeelte.

Wel dienen in dit hoofdstuk nog de volgende desiderata te worden gesteld:

1. Vermindering van het aantal ziekenfondsen tot een ziekenfonds per regio is gewenst. Voorts dient in de besturen van de ziekenfondsen een belangrijke invloed van de verzekerden gewaarborgd te zijn.
2. Nauwgezet dient er op te worden toegezien, dat in kwalitatief en kwantitatief opzicht een zo efficiënt mogelijk gebruik gemaakt wordt van de beschikbare middelen en diensten ten behoeve van de gezondheidszorg.
3. Meer dan thans reeds het geval is zullen in de toekomst gelden beschikbaar moeten komen voor de financiering van vormen van preventieve en positieve gezondheidszorg.

Veel onderzoek en studie zullen nog nodig zijn om wegen en methoden aan te wijzen, welke een zo doelmatig mogelijk gebruik van de beschikbare financiële middelen ten behoeve van deze aspecten van de gezondheidszorg kunnen garanderen.

Hierin zal met name moeten worden betrokken de verhouding tussen de financiering van bepaalde vormen van gezondheidszorg via een op de verzekerde gericht verzekeringsstelsel en van andere vormen van gezondheidszorg via een op de dienstverlenende organen gericht stelsel van subsidiering in de exploitatielasten van bedoelde organen.

Ook zal in dit verband niet voorbij gegaan mogen worden aan een zo goed mogelijke coördinatie met de financiering c.q. subsidiëring van de overige sectoren van welzijnsbehartiging in het bijzonder van activiteiten op het terrein van maatschappelijke ontwikkeling en dienstverlening en van het sociaal-culturele werk.

- b. Wat de ontwikkeling van de zorg voor de volksgezondheid betreft moge voorts nog op het volgende de aandacht worden gevestigd:
1. Bij de bouw, uitbreiding en aanpassing van ziekenhuizen en verpleegtehuizen en van inrichtingen en instellingen voor nazorg en revalidatie van gehandicapten en

langdurig zieken dient naar een effectieve spreiding van deze instellingen over de verschillende provincies en regio's in ons land te worden gestreefd.

2. Hoogst urgent is de totstandkoming van een eenvoudige en overzichtelijke structuur van de gezondheidszorg, waarin coördinatie en samenwerking tussen de verschillende sectoren van de gezondheidszorg zowel in geografisch als functioneel opzicht is gewaarborgd. In het bijzonder klemmen hierbij ook de coördinatie en samenwerking tussen de gezondheidszorg en de overige voorzieningen op het terrein van de welzijnsbehartiging.
3. De opleiding van de werkers in de gezondheidszorg vraagt bijzondere aandacht. Ondermeer zal de opleiding van de huis(gezins)arts meer op de praktijk gericht moeten worden.
4. Het medisch onderzoek zal zoveel mogelijk gestimuleerd dienen te worden.
5. Een effectieve voorlichting en controle zijn nodig met betrekking tot het gebruik van geneesmiddelen. Dit geldt in het bijzonder ten aanzien van gevaren, verbonden aan overmatig gebruik van vrij-verkrijgbare geneesmiddelen en ten aanzien van het gebruik van stimulerende middelen.

3. *Maatschappelijke dienstverlening*

Het beleid van de overheid dient gericht te zijn op het scheppen van mogelijkheden voor een meer volledige ontwikkeling van de maatschappelijke dienstverlening teneinde al degenen die in maatschappelijke moeilijkheden verkeren op te vangen en te helpen.

De activiteiten op het terrein van de maatschappelijke dienstverlening dienen meer uitgebouwd te worden in de richting van de preventie en de maatschappelijke opbouw. In die gebieden waar door structuurwijzigingen — verstedelijking, sanering van oud kernen — spanningen moeten worden opgevangen, moet aan dit werk bijzondere aandacht worden besteed.

Op dit terrein verdient ook de zorg voor buitenlandse werknemers alle aandacht. Dit houdt niet alleen goede behuizing, het scheppen van recreatieve mogelijkheden en aanpassing aan het nieuwe milieu in, maar ook het opkomen voor hun belangen, zodat ze zich gelijkberechtigd weten.

III. *Het recht op bescherming tegen gevaren, die het welzijn kunnen bedreigen.*

1. *Hygiëne van het milieu*

Industrieën, die gevaren voor de omgeving kunnen opleveren bij brand, bij ontploffingen en bij het ontsnappen van giftige stoffen moeten in beginsel niet in de onmiddellijke omgeving van bevolkingscentra worden gevestigd.

Bovendien zullen strenge voorschriften moeten worden gegeven inzake de beveiliging van de bevolking tegen eventuele calamiteiten. Dit geldt ook voor het vervoer en de opslag van brandbare en giftige stoffen.

De wet op de verontreiniging van oppervlaktewater is een eerste stap in de richting om een goede hygiëne van het milieu en een gezond leefklimaat te kunnen waarborgen.

Een wettelijke regeling om de verdergaande luchtverontreiniging tegen te gaan en terug te dringen, dient spoedig gerealiseerd te worden. Deze wet zal zowel regels moeten geven om de verontreiniging door bedrijven effectief te kunnen bestrijden als voorschriften moeten geven om maatregelen te kunnen nemen tegen verontreiniging door particulieren (huisbrand e.d.) en motorvoertuigen.

Uitgangspunt dient te zijn dat de verontreiniger betaalt.

Het onderzoek betreffende de hygiëne van het milieu (en de gezondheidstechniek) behoeft uitbreiding; dit geldt met name de bestrijding van lucht en water-verontreiniging en de strijd tegen de geluidshinder.

Voor de afvoer en verwerking van straat- en huisvuil en industriële afval dient vooral gedacht te worden aan gezamenlijke opgezette vuilverbrandings- en composteringsbedrijven (per regio of provincie).

2. *Woningbouw*

Uit overwegingen van welzijnsbeleid en het beschermen van de bevolking tegen gevaren, die het welzijn kunnen bedreigen, dienen aan de volgende aspecten van het volkshuisvestingsbeleid een zeer hoge prioriteit te worden toegekend:

- a. Het streven naar een zo spoedig mogelijke opheffing van de kwantitatieve woningnood.
- b. Het zoveel mogelijk rekening houden met de specifieke eisen, die voor bepaalde categorieën van de bevolking gesteld moeten worden aan de woning en aan de woonomgeving.

3. *Bescherming van de persoonlijke levenssfeer*

De bescherming van de individuele mens en het gezin tegen een inbreuk op de persoonlijke levenssfeer en tegen een doelbewuste krenking van godsdienstige en zedelijke opvattingen is een belangrijke taak van de overheid terzake van de bescherming van het geestelijk welzijn.

4. *Bevolkingsdichtheid*

Een bedreiging van het welzijn kan ook gelegen zijn in een te grote mate van bevolkingsdichtheid in een bepaalde streek. Dit geldt met name voor het westen des lands. Een beleid, dat erop gericht is de bevolkingsspreiding over het gehele land zoveel mogelijk te stimuleren, kan een belangrijk instrument zijn om de gevaren van een te grote bevolkingsdruk zoveel mogelijk te verminderen.

5. *Voorlichting*

Maatregelen en voorzieningen, die bescherming moeten bieden of mogelijk moeten maken tegen gevaren, die het lichamelijk, geestelijk of maatschappelijk welzijn van mensen en groepen kunnen bedreigen, kunnen alleen tot het beoogde doel leiden bij volledige medewerking van de burgers. Hiertoe zijn zakelijke informatie en effectieve voorlichting nodig. Hierbij kunnen naast de verschillende organisaties en verbanden de massamedia ook een belangrijke rol vervullen. Gedacht wordt met name aan voorlichting

- over de gevaren verbonden aan het onoordeelkundig gebruik van bestrijdingsmiddelen, vooral die voor huishoudelijk gebruik;
- op het terrein van de voeding en de voedingsmiddelen met name over de gevaren verbonden aan de onevenwichtigheid van het voedselpakket;
- over gebruik van genotmiddelen, het gevaar van overmatig alcoholgebruik, van het roken en van het gebruik van verdovende middelen;
- ter voorkoming van besmettelijke ziekten, tandbederf (snoepen), alsmede gericht op het vroegtijdig herkennen van volksziekten en van afwijkingen bij kinderen die behandeling behoeven (aangeboren afwijkingen);
- inzake de seksualiteit en de man-vrouw relatie in het algemeen. Het gaat hierbij niet alleen om de voorlichting inzake het gebruik van anti-conceptionele middelen, maar het gaat hierbij bovenal om het tot stand komen van de juiste

- houding t.a.v. sexualiteit zoals b.v. in de opvoeding van de kinderen en in het maatschappelijk leven in het algemeen;
- inzake de voorbereiding op het ouder worden in het algemeen en de pensionering in het bijzonder. Hiermee kunnen later vele gevoelens van teleurstelling en vereenzaming bij de gepensioneerde worden voorkomen.

Het recht op volledige ontplooiing en ontwikkeling

1. Onderwijs

Goed en doelmatig onderwijs is van het allergrootste belang voor de toekomst van ons land en voor een harmonische uitbouw van de samenleving. Goede scholing en meer ontwikkeling stellen de individuele staatsburger immers in staat zich als mens te ontplooiën en kunnen zijn leven zinrijker maken. Bovendien is in een hoog geïndustrialiseerde maatschappij goed onderwijs een van de belangrijkste factoren voor een gestage economische groei. Teneinde een ieder goed toe te rusten op de toekomstige plaats in de maatschappij, die zich snel wijzigt en waarin zich steeds andere zaken en problemen voordoen, dienen de scholing en opleiding meer dan voorheen gericht te worden op de vorming (van de persoonlijkheid) en niet alleen op het vergroten van de kennis zonder meer. Hierbij moet ook gedacht worden aan de staatsburgerlijke vorming, aan de lichamelijke en creatieve vorming, aan de sexuele vorming mede in relatie tot het totale menszijn en aan de confrontatie van de jeugd met de industriële samenleving en haar uitingen.

Er zal hiervoor, ook bij het lager onderwijs, in de lesprogramma's grote ruimte moeten worden geschapen en het verdient aanbeveling op uitgebreide schaal experimenten dienaangaande te entamineren. De pedagogische centra hebben op dit vlak en bij het uitwerken van nieuwe methoden van onderwijs een zeer belangrijke taak en verdienen derhalve de ruime financiële steun van de overheid.

Daarbij moet de onderwijsresearch sterk uitgebreid worden.

Door de invoering van de mammoetwet is er een belangrijk stuk vernieuwing van het onderwijs op gang gekomen. Hierdoor is het meer dan voorheen mogelijk, dat de jonge mens dat onderwijs volgt dat het meest voor hem geschikt is. Om stagnatie in de verdere doorvoering van de reorganisatie te voorkomen is het nodig dat de overheid ruime middelen ter beschikking stelt om de herstructurering te kunnen effectueren. Zij zal daartoe een

flexibel beleid moeten voeren zodanig dat de resultaten van de experimenten die worden opgezet in de planning kunnen worden betrokken.

De pedagogische vorming van het onderwijzend personeel, met name die bij het voortgezet onderwijs, behoeft verbetering, terwijl periodieke bijscholing — zoveel mogelijk in de schoolvakanties— gewenst is.

Ieder kind heeft er recht op om dat onderwijs te volgen dat met zijn gaven overeenkomt. Helaas moet echter geconstateerd worden, dat er voor velen nog barrières bestaan om voortgezet onderwijs te volgen. Hierbij speelt vooral de afkomst van de kinderen en de maatschappelijke positie van de ouders een grote rol. De CHU is van mening dat alles in het werk gesteld moet worden om de democratisering van het onderwijs te bevorderen, zodat meer kinderen uit de lagere milieus voortgezet en wetenschappelijk onderwijs gaan volgen.

Middelen daartoe kunnen zijn effectieve voorlichting van de ouders en goede begeleiding van elk kind door de leerkrachten. Dit geldt vooral voor het kleuteronderwijs en voor de laagste klassen van het lager onderwijs. Daarvoor is verdere geleidelijke verlaging van de leerlingenscalen dringend gewenst. Voorts dient de oprichting van school adviesdiensten, in relatie tot hulpverlenings- en adviesinstanties buiten school, te worden gestimuleerd. Tenslotte moet erop gewezen worden, dat naar het oordeel van de CHU de vrijheid van het bijzonder onderwijs een groot goed is waaraan niet getornd mag worden. Er dient ruime mogelijkheid te zijn voor het geven van godsdienstonderwijs bij het openbaar onderwijs.

2. Wetenschappelijk onderwijs en onderzoek

Willen de instellingen voor wetenschappelijk onderwijs blijven voldoen aan de groeiende behoefte van de maatschappij aan academisch gevormden, wil in de toekomst de kwaliteit van het wetenschappelijk onderzoek veilig gesteld kunnen worden en wil men zorgen, dat er geen verspilling van financiële middelen en intellectueel potentieel optreedt, dan dienen de volgende maatregelen te worden genomen.

A. Herziening van het wetenschappelijk onderwijs door reorganisatie van het onderwijsprogramma. De volgende uitgangspunten kunnen gelden:

- a. instelling van een volledig afgeronde (verkorte) studie van 4 jaar afgesloten met een doctoraal examen.

- Tot dit doel dienen de onderwijsprogramma's ingekort te worden en kan effectieve studiebegeleiding dienstig zijn.
- b. daarnaast moeten er vervolgopleidingen komen voor meer gespecialiseerde opleidingen zoals voor artsen, apothekers, voor toekomstige advocaten en leraren, met zoveel mogelijk differentiatie in opleiding.
 - c. zij die een wetenschappelijke carrière ambiëren of zich verder in wetenschappelijk werk willen ontwikkelen kunnen dan hun opleiding afronden door een periode van 2 - 3 jaar zelfstandig werk aan universiteitsinstituten, af te sluiten met het verdedigen van een werkstuk of een aantal publicaties voor een kleine kring van terzake deskundigen (promotie).
 - d. voorts moet gestreefd worden naar afstemming van de onderwijsprogramm's van de verschillende universiteiten onderling en verdient de instelling van een vergelijkend propedeutisch examen voor alle studierichtingen overweging.
- B. Voor een evenwichtige uitbouw van het onderzoek en de technologische ontwikkeling is een gericht wetenschapsbeleid een eerste vereiste. Een landelijk researchplan zal er in eerste aanzet op gericht moeten zijn om overlappingsen te voorkomen en het zal de leemten in onderzoek moeten aangeven; middellange termijnplanning, waarbij de prioriteiten worden aangegeven, gekoppeld aan een meergavenbudget is hiervoor onontbeerlijk.
- C. Er zal naar zoveel mogelijk centralisatie van research gestreefd moeten worden, of wel door middel van landelijke onderzoeksinstituten op de verschillende vakgebieden, of wel door de instelling van enkele instituten van topklasse, b.v. voor automatisering, moleculaire biologie, chemie en fysica en de mens, sociale wetenschappen, filosofie. Op dit terrein zal, ook juist met andere Europese landen moeten worden samengewerkt.
- D. Bij dit alles is nauwe samenwerking tussen de universiteiten en hogescholen nodig om ondermeer tot afspraken te komen over het researchbeleid, de onderwijsplanning en omtrent de instelling van nieuwe instituten en nieuwe specialisaties.
- E. Verder dient de integratie van maatschappij en universiteit gestimuleerd te worden
- a. de universiteiten zouden, meer dan tot nog toe, moeten worden ingeschakeld bij het vormings- en ontwikkelingswerk,

bij het geven van voortgezette opleidingen en bijscholingscursussen; dit met name ook aan niet-academici.

- b. de tijd is rijp voor samenwerking van universiteiten met instellingen van hoger beroepsonderwijs, zoals Sociale Academies, School voor Journalistiek, enz.

Gedacht kan worden aan een aantal voor-universitaire opleidingen — ontstaan door samenwerking van enkele regionale instellingen van hoger beroepsonderwijs — die opleiding voor een examen gelijkgesteld met een propadeutisch universitair diploma (junior-college systeem). Hierdoor hoeft er niet naar verdere spreiding van volledige universiteiten gestreefd te worden. (Zie bewoonbaarheid, par. 2A).

- F. Universiteiten en hogescholen dienen aan de grondregels van openbaarheid en democratisch functioneren te voldoen.

Het bestuur van de universiteiten moet dan ook naast het college van curatoren bestaan uit vertegenwoordigers van zowel wetenschappelijke staf (hoogleraren, lectoren, en wetenschappelijke ambtenaren), van administratief en technisch personeel, als van de studenten.

Ditzelfde geldt voor de faculteitsbesturen. Studenten dienen (mede)verantwoordelijkheid te krijgen voor het studium-generale voor studentenhuisvesting en sociale voorzieningen en inspraak bij het onderwijsbeleid. De gehele wetenschappelijke staf dient medezeggenschap te hebben bij de totstandkoming van het researchbeleid.

3. *Vorming, ontwikkeling en culturele ontplooiing*

- Door de steeds verder gaande technologisering en automatisering
- door de vergroting van het gezichtsveld van een ieder door radio en televisie
- door de voortdurende verandering van de aard van de arbeid en daardoor de noodzaak van aanpassing
- door de verandering in de verhouding arbeid-vrije tijd
- door urbanisatie en massificeringsprocessen

kortom door een groot aantal ontwikkelingen, die zich in onze maatschappij voordoen, waarbij de samenleving ingewikkelder en onoverzichtelijker wordt, komt er steeds meer behoefte aan een systematisch en doelgerichte aanpak van het vormings- en ontwikkelingswerk.

Uitgaande van het reeds bestaande vormingswerk (voor volwassenen) buiten schoolverband komen wij tot de volgende opzet:

- a. wijksgewijze of stadsgewijze opzet van vormingswerk via cur-

sussen, discussies en voorlichtingsbijeenkomsten, hearings met politici of ambtenaren e.d. Dit werk dient zoveel mogelijk ingebouwd te worden in het opbouwwerk en het sociaal-culturele werk en dient er ook op gericht te zijn de participatie en de actieve interesse van de bevolking te stimuleren.

- b. uitbreiding van het werk van de traditionele vormingsinstituten en het Volkshogeschoolwerk naar een regionale opzet, waarbij een goede spreiding van deze instellingen voorop moet staan. Naast conferenties, cursussen t.b.v. de culturele maatschappelijke en creatieve ontwikkeling dienen deze instellingen (externe) cursussen e.d. te organiseren in de omgeving, aansluitend bij de belangstelling van de verschillende bevolkingsgroepen in die streek.
 - c. een landelijke opzet van het volksontwikkelingswerk, gericht op het permanente onderricht (éducation permanente) van de bevolking met het doel het inzicht van de mensen in het maatschappelijk proces te vergroten, het vermogen tot kritisch verwerken van alle informatie te stimuleren en om een ieder in de gelegenheid te stellen op de hoogte te blijven van nieuwe ontwikkelingen. Dit werk zou gezamenlijk moeten worden opgezet door vormingsinstituten, door interne buitenuniversitaire instituten, door particuliere organisaties, radio en televisie.
 - d. vergroting van de mogelijkheden voor regelmatige her- en bijscholing van de beroepsbevolking d.m.v. cursussen via instellingen voor beroepsonderwijs universiteiten, en instellingen voor avond- en schriftelijk onderwijs.
 - e. daarnaast is er behoefte aan algemeen vormende voorlichting en informatie over wat de overheid beoogt en over ontwikkelingen die er in de maatschappij gaande zijn, teneinde ervoor te zorgen, dat grote groepen van mensen niet de aansluiting met de maatschappij gaan verliezen en er daardoor een verstoring van hun welbevinden optreedt. Radio en televisie moeten hierbij als belangrijke hulpmiddelen worden gebruikt.
- Het jeugdwerk en het culturele werk sluiten, naar doelstelling en opzet, nauw bij deze activiteiten van vorming, ontwikkeling en ontplooiing aan. Er zal daarom naar zoveel mogelijk samenwerking (dwarsverbindingen) moeten worden gestreefd, vooral ook regionaal. Een beleid gericht op het zo dicht mogelijk brengen van muziek, toneel en beeldende kunsten bij de bevolking kan alleen effectief zijn indien juist de bedoelde samenwerking goed functioneert. De overheid dient een actief cultureel beleid te voeren, waarbij ruime middelen ter beschikking komen voor de actieve en passieve kunstbeoefening.

4. *Jeugd en Jeugdwerk*

Ten behoeve van het welbevinden van de jeugd moet gestreefd worden naar de totstandkoming van een jeugdstatuut, waarin de rechten en verantwoordelijkheden van de jonge mensen in onderwijs, bedrijf, leger, in jeugdraden en verenigingen voor jeugd en jongerenwerk zijn vastgelegd.

Voor het jeugdwerk moet gestreefd worden naar een gemeentelijk opgezet beleid gekoppeld aan plaatselijke jeugdraden, waarin naast de overheid en de particuliere organisaties ook de jongeren zelf en met name het eigen jeugdinitiatief inspraak en meebeslis-singsrecht hebben.

Elke gemeente zal een beleidsplan voor het jeugdwerk moeten ontwikkelen waarin de prioriteiten worden gesteld, met name wat betreft de totstandkoming van jongerencentra, jeugdtehuizen en andere gelegenheden waar de jeugd zichzelf kan zijn en waar de verschillende activiteiten — voor een deel door hen zelf opgezet en georganiseerd — zich af kunnen spelen.

5. *Sport en recreatie*

Sport en recreatie zijn belangrijke aspecten van het beleid gericht op de ontplooiing en ontwikkeling van de individuele mens en maken een integraal onderdeel uit van de totale specifieke welzijns-politiek. Het gewenste beleid aangaande deze onderdelen is in het kort in het hoofdstuk bewoonbaarheid aangegeven.

HOOFDSTUK V

Welvaart

I. Inleiding

De gemengde economische orde, zoals deze momenteel in ons land bestaat, kan als uitgangspunt voor het te voeren sociaal-economisch en financieel beleid worden aanvaard.

Kenkerken van deze gemengde economische orde zijn de particuliere ondernemingsgewijze produktie met daarnaast het corrigerend en inspirerend ingrijpen van de overheid.

In toenemende mate zal in de toekomst samenwerking tussen particuliere sector en overheid nodig zijn om zowel de economische groei als de bewoonbaarheid van ons land veilig te stellen.

Van de overheid dient het initiatief uit te gaan om richting en inhoud te geven aan deze samenwerking.

In dit kader past dat de overheid genoodzaakt kan worden deel te nemen aan het produktieproces. Namelijk daar waar het particulier initiatief onvoldoende het belang van allen kan behartigen. Dit doet zich op het ogenblik voor in regionale gebieden met structurele achterstand. Dit kan zich ook voordoen bij het scheppen in Nederland van nieuwe zeer kapitaalintensieve kernindustrieën. De overheid heeft de plicht in te grijpen wanneer de particuliere ondernemingsgewijze produktie schade dreigt te veroorzaken aan de gemeenschap. Als laatste middel kan zij daarbij van nationalisatie gebruik maken.

II. Sociaal-economische planning

Middellange termijnplanning van onze nationale economische ontwikkeling is noodzakelijk om te komen tot een krachtig economisch, sociaal en financieel beleid onder handhaving van een evenwichtige economische groei.

De plannen dienen zoveel mogelijk samen te vallen met de regeringsperiodes. Zij kunnen daardoor een belangrijk instrument worden bij het maken van een politieke keuze.

Alternatieve plannen kunnen n.l. aan de kiezers worden voorgelegd, waarin politieke keuzen en de gevolgen daarvan voor het geheel zijn vastgelegd. In deze opzet is het noodzakelijk dat ook (groepen van) politieke partijen van de diensten van het Centraal Planbureau gebruik kunnen maken.

Daarbij past het dat het Centraal Planbureau in zijn technische dienstverlening een geheel onafhankelijke positie krijgt.

De planning moet voor de overheid taakstellend zijn. Voor het bedrijfsleven dient zij een oriënterend karakter te hebben. Hierbij moet aanvaard worden dat een regelmatige aanpassing van het plan (b.v. midden in de regeringsperiode) noodzakelijk zal zijn. Naast een algemeen middellang termijnplan zijn deelplannen op lange termijn (10 jaar) wenselijk b.v. voor ontwikkelingshulp, ruimtelijke ordening, onderwijs, energie-voorziening, woningbouw, research en arbeidsmarktbeleid.

Het initiatief voor macro-economische planning dient uit te gaan van de overheid. De plannen zelf behoren tot stand te komen door een samenspel van overheid en particuliere organisaties en instellingen op sociaal en economisch terrein.

III. Inkomens- en vermogensverdeling

De inkomens- en vermogensverhoudingen in ons land zijn ook thans nog vatbaar voor ernstige kritiek. De particuliere vermogens zijn geconcentreerd bij een beperkt aantal personen terwijl de opbrengst van onze nationale produktie niet evenwichtig aan de verschillende bevolkingsgroepen ten goede komt.

Deze situatie vraagt om een beleid gericht op:

- a. het bevorderen van bezit bij hen die weinig of geen bezit hebben.
- b. het bevorderen van minder grote verschillen in de vermogensverhoudingen.
- c. het bevorderen van rechtvaardiger inkomensverhoudingen.

Een dergelijk beleid dient gevoerd te worden zowel door het particulier bedrijfsleven als door de overheid.

De taak van de overheid is in de eerste plaats om een kader te scheppen waarin de burgers in staat zijn een verantwoorde inkomens- en vermogendeling tot stand te brengen.

Daar waar het particulier initiatief tekort schiet in het bereiken van de doeleinden, dient de overheid in de inkomens- en vermogensverdeling in te grijpen.

De volgende maatregelen zijn op het ogenblik noodzakelijk:

A. *Vermogensverdeling.* Het beleid ten aanzien van de vermogensverdeling moet in de eerste plaats tot doel hebben de bezitsvorming bij de laagste inkomensgroepen te stimuleren. Om aan de toenemende behoefte aan investeringen bij bedrijfsleven en overheid tegemoet te komen, moet het beleid niet alleen gericht zijn op een andere verdeling van de besparingen maar ook op het vormen van additionele besparingen. Hierbij kan gedacht worden aan:

het stimuleren van vrije besparingen door middel van premies en langs fiscale weg. Deze stimulering dient door middel van degressie voornamelijk gericht te worden op de „kleine spaarders”.

Voorts het bevorderen van overeenkomsten over spaarloon tussen werknemers en werkgevers en het doen delen van werknemers in de bedrijfsresultaten door middel van vormen als winstdeling, vermogensaanwasdeling en investeringsloon. Bevordering van eigen woningbezit kan ook een bijdrage aan het doel leveren evenals het vrijstellen van een beperkt bedrag aan inkomen uit vermogen van fiscale lasten.

Het systeem van successierechten dient voorts een bijdrage te leveren aan het tegengaan van verdere concentratie van vermogens, b.v. door invoering van een zogenaamde derde progressie.

B. Inkomensverdeling. Een inkomenspolitiek gericht op alle vormen van inkomen is gewenst, welke politiek over de nodige instrumenten kan beschikken om de primaire inkomstenverdeling te beïnvloeden. Voorzover hiermede het doel in onvoldoende mate bereikt wordt, moeten in het kader van de secundaire verdeling verdere correcties worden aangebracht.

Voorts is gewenst:

1. Het wettelijk garanderen van een welvaartsvast minimum-inkomen aan iedere kostwinner en iedere werknemer boven 23 jaar.
2. Het garanderen van welvaartsvast inkomen aan hen die niet aan het arbeidsproces deelnemen.
3. Algemene loon- en salarisstijgingen volgens een percentage dat degressief is naarmate het loon hoger is.
4. Het subsidiebeleid, dat op de inkomensverdeling betrekking heeft, in meerdere mate op de te subsidiëren persoon in plaats van op de te subsidiëren activiteit.
Dit laatste is een logisch complement van het in de paragraaf „financiering” genoemde profijtbeginzel.
5. Tenslotte om door middel van verschuiving van de premiegrens voor volksverzekeringen en eventueel door de invoering van progressieve premiepercentages een tegenwicht te vinden tegen aanpassingen van ons belastingstelsel in het kader van de EEG, waardoor dit stelsel op zichzelf minder zal kunnen bijdragen aan de secundaire inkomensverdeling.

IV. Sociale verzekering

1. Alle bestaande wetten dienen in één wetboek te worden ondergebracht. De uitvoering van de sociale verzekering dient te geschieden door één centraal orgaan met districtskantoren. Daar waar daartoe aanleiding bestaat moeten wettelijke of andere maatregelen worden getroffen om misbruik tegen te gaan.

2. *Ouderdomsvoorziening.* Op de lange termijn moet gestreefd worden naar een welvaartsvast pensioen van ongeveer 70 % van het gemiddeld genoten loon of salaris. Dit zal gepaard moeten gaan met een meer efficiënte organisatie van de pensioenvoorziening in plaats van de huidige verscheidenheid aan regelingen. Het is wenselijk aan de basis de A.O.W. te behouden als een sociaal-minimumregeling. Overwogen moet worden de premie voor de A.O.W. geheel op te nemen in het belastingstelsel en de uitkeringen uit de algemene middelen te betalen. De uitkeringen welke de A.O.W. te boven gaan moeten gedekt worden uit premiebetalingen gedurende de actieve periode.

Het zal aanbeveling verdienen het salaris waarnaar zowel de premie als het pensioen wordt berekend aan een maximum te binden.

Met de verwezenlijking van het bovenstaande dient op korte termijn een aanvang te worden gemaakt.

3. *Arbeidsongeschiktheid.* In de huidige opzet van de wet arbeidsongeschiktheidsverzekering vallen wel hoog en zeer hoog gesalarieerden onder deze wet, doch niet zelfstandigen met een veel lager inkomen. Dit is een onjuiste situatie. Deze verzekering dient omgebouwd te worden tot een volksverzekering waaruit aan ieder bij arbeidsongeschiktheid een bodemvoorziening wordt gegarandeerd.

4. Ziektekosten

- a. Op langere termijn gezien zal het stelsel van sociale zekerheid nog moeten worden uitgebouwd met een algemene basisverzekering in de kosten van de persoonlijke gezondheidszorg voor het gehele volk met een premie naar draagkracht.

Deze basisverzekering, waarvan de uitvoering kan berusten bij de voor de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten toegelaten verzekeringsinstellingen, moet iedere verzekerde naar behoefte kunnen aanvullen.

- b. Als overgangsvoorziening zal gestreefd moeten worden naar uitbouw van de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten, die als verplichte volksverzekering nu reeds premieheffing naar draagkracht kent.

Deze uitbouw zal zowel betrekking kunnen hebben op voorzieningen van intra-murale aard als ook op vormen van extra-murale maatschappelijke- en geestelijke gezondheidszorg.

- c. Voor die vormen van gezondheidszorg, welke in deze overgangstijd niet vallen onder de werking van de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten zal de mogelijkheid moeten bestaan voor het sluiten van een vrijwillige ziektekostenverzekering, waaronder ook begrepen kan zijn een vrijwillige ziekenfondsverzekering, zonder financiële toelatingsgrens en zonder de mogelijkheid van uitsluiting van bepaalde risico's.

Maatregelen zullen nodig zijn om de nominale premie voor deze vrijwillige ziekenfondsverzekering op een verantwoord peil te houden voor hen, die een inkomen genieten beneden een elk jaar opnieuw vast te stellen inkomensgrens.

Deze maatregelen kunnen bestaan uit:

- a. een bijdrage uit de algemene middelen aan de ziekenfondsen, opdat volgens een nog nader vast te stellen schaal aan de betrokkenen reducties op de premie kunnen worden gegeven.
- b. belastingfaciliteiten, welke aan de betrokkenen worden verleend ter gedeeltelijke compensatie van de premielast.
5. *Kinderbijslag.* Deze wordt ten onrechte onder de sociale verzekering geschikt. Het gaat hier om een stuk inkomenspolitiek. De kinderbijslag dient derhalve te worden afgeschaft en vervangen te worden door één regeling bij de loon- en inkomstenbelasting. Indien het af te trekken bedrag de aanslag in de inkomstenbelasting c.q. loonbelasting overtreft, is een „negatieve aanslag” gewenst, d.w.z. dat de fiscus het verschil uitbetaalt.

V. De kleine zelfstandigen

1. Algemeen

Speciale aandacht van de zijde van de Overheid verdient de positie van de kleine zelfstandigen in landbouw, middenstand, vis-

serij en binnenvaart. Dit geldt in het bijzonder de positie van diegenen onder hen, die regelmatig een inkomen behalen waarvan het niveau ligt beneden dat van het voor loontrekkenden geldende minimumloon.

Enerzijds moet er van worden uitgegaan, dat een onvoorwaardelijke en algemene garantie aan de zelfstandigen van een bepaald minimum-inkomen niet strookt met het risicodragende karakter van het zelfstandig ondernemerschap en derhalve geen bijdrage kan opleveren aan de ondervanging van een stuk — juist onder deze bevolkingscategorie bestaande — sociale nood. Anderzijds dient er de nadruk op te worden gelegd, dat er ten opzichte van de positie van de kleine zelfstandigen enkele voorname knelpunten in het geding zijn, die niet primair hun ondernemerschap maar in wezen hun mens-zijn als zodanig betreffen. In het kader van een op menselijke ontplooiing van alle burgers gericht overheidsbeleid kan aan deze knelpunten niet worden voorbijgegaan.

2. Sociale verzekeringspositie van de kleine zelfstandigen

In het voorgaande zijn een aantal wijzigingen in de sociale verzekeringen voorgesteld welke mede voor de kleine zelfstandigen van grote betekenis zijn. Genoemd kunnen worden de voorstellen voor herziening van de arbeidsongeschiktheidsverzekering en de ziektekostenverzekering. In het na te streven systeem voor kinderbijslag dient een geheel gelijke rechtspositie van loontrekkenden en zelfstandigen bevorderd te worden.

Bij de wenselijk te achten verdere uitbreiding van de sociale verzekeringswetgeving ten gunste van de zelfstandige beroepsbevolking speelt het financieringsaspect een centrale rol. Dit ook wegens het feit, dat de lasten voor de bestaande sociale verzekeringen in de nabije toekomst ongetwijfeld nog een verdere stijging te zien zullen geven.

Aan een geleidelijke verbetering van de sociale verzekeringspositie van de zelfstandige beroepsbevolking die zo min mogelijk gepaard gaat met schoksgewijze verhoging van de premielasten, moet grote waarde worden gehecht.

3. Begeleiding beroepsovergang zelfstandigen

Verwacht kan worden, dat in de nabije toekomst de afvloeiing van kleine zelfstandigen uit de sectoren middenstand, visserij, binnenvaart en landbouw zich in belangrijke mate verder zal voortzetten. Naast de aanwezigheid van vervangende werkgelegenheid voor de afvloeiende zelfstandigen is een actief beleid van overheidswege, gericht op een zo adequaat mogelijke begeleiding van hun be-

roepsovergang, een onmisbare voorwaarde voor een harmonisch verloop van dit ingrijpende afvloeiingsproces. Dit beleid zal bovenal gericht dienen te zijn op de bevordering van de omscholing van de betrokken ex-zelfstandigen.

Voorzieningen tijdens werkloosheid in de periode voorafgaande aan de nieuwe dienstbetrekking dienen voor de zelfstandigen niet slechts gebaseerd te zijn op de Algemene Bijstandswet. In dit verband verdient overweging een uitbreiding van de werkingssfeer van de zich nu nog slechts tot de loontrekkenden uitstreckende wet werkloosheidsvoorziening.

Ter bevordering van de omscholing verdient het inbouwen in de bestaande bedrijfsbeëindigingsregelingen, uitgaande van de Ontwikkelings- en saneringsfondsen respectievelijk in Landbouw en Midden- en Kleinbedrijf, van het element van premiëring ten gunste van hen die zich laten omscholen voor een nieuw beroep nadere overweging.

Met het oog op de speciale positie van de zelfstandigen, die op oudere leeftijd een nieuw beroep ter hand nemen, dient de mogelijkheid van een aan hun positie aangepaste opleiding op een centrum voor vakopleiding — aangepast qua opleidingsprogramma en eventueel ook qua opleidingsduur — nader onder ogen te worden gezien.

4. Ontwikkeling van levensvatbare bedrijven

Met kracht dient een selectief beleid voortgezet te worden, gericht op steun aan die zelfstandigen waarvan de bedrijven ook in de toekomst rendabel zullen kunnen zijn. Aanpassing aan de nieuwe omstandigheden vergt vaak investeringen waarvan de omvang de interne en externe financieringscapaciteit van de ondernemer overtreft. Steun van de overheid in de vorm van voorschotten of garanties is dan noodzakelijk. Teneinde nieuwe bedrijfsmethoden te kunnen testen zijn in bepaalde omstandigheden ook overheidsbijdragen op hun plaats.

VI. Democratisering bedrijfsleven

Democratisering in het bedrijfsleven betekent het op zodanige wijze betrekken van belanghebbenden in meningsvorming en besluitvorming in het bedrijfsleven, dat in de geformuleerde standpunten en genomen besluiten de wensen van deze belanghebbenden tot uiting kunnen komen. Belanghebbenden zijn de werknemers, de aandeelhouders en de gemeenschap.

In de huidige toestand is democratisering van het bedrijfsleven één van de kernproblemen van onze samenleving. Met name op

het gebied van inspraak van de werknemers is snelle voortgang noodzakelijk om in ons produktiestelsel vertrouwen te kunnen houden.

Wij menen dat vertrouwen in de mogelijkheden van de werknemer om mede verantwoordelijkheid te dragen gerechtvaardigd is en tevens dat deze daarop ook recht heeft om tot verdere ontplooiing van zijn mens-zijn te komen. Om de fundamenteel aanwezige mogelijkheden te ontwikkelen en daarbij terugslagen te voorkomen is een geleidelijk proces nodig.

Opvoeding en scholing geven nu een belangrijke bijdrage om de jonge mens geschikt te maken voor het dragen van verantwoordelijkheid. Deze geschiktheid moet in meerdere mate dan nu het geval is tot verdere ontplooiing kunnen komen in het beroepsleven. Dit geldt met name voor werknemers in bedrijven. Om de achterstand in te halen is een *sociaal plan* nodig, waarover aan de S.E.R. om advies moet worden gevraagd. Dit advies dient betrekking te hebben op de noodzakelijke wettelijke maatregelen, en op het te voeren beleid binnen het bedrijfsleven. Hierbij kan gedacht worden aan het functioneren van de werkbesprekingen op lager niveau, inspraak bij het personeelsbeleid en het streven naar een samenhang tussen de inspraakmogelijkheden op de verschillende niveaus. Als laagste niveau wordt daarbij gedacht aan de reeds genoemde werkbesprekingen, als hoogste niveau aan de inspraak van particuliere organisaties en instellingen op de sociaal-economische planning van de overheid.

Om aan een snelle en efficiënte voortgang langs de weg van een sociaal plan door alle betrokkenen, een krachtige eerste impuls te geven is een aantal maatregelen op voorhand gewenst. Uitgangspunt daarbij is voor N.V.'s dat binnen de onderneming aan ondernemingsraad en aandeelhoudersvergadering zoveel mogelijk een gelijke invloed moet worden toegekend op de leiding van de onderneming en op het beleid.

- a. De raad van commissarissen moet worden samengesteld voor de helft uit leden, gekozen door de aandeelhoudersvergadering en voor de andere helft uit leden, gekozen door de ondernemingsraad. Beide groepen en de directie hebben het recht een kandidaat te weigeren indien zij daartegen ernstige bezwaren hebben.
- b. Het is gewenst het aantal commissariaten dat een persoon op zich mag nemen te beperken.
- c. Benoeming of ontslag van de directie en vaststelling van de jaarstukken moeten een dwingend voorgeschreven taak voor

de raad van commissarissen zijn. Bovendien dienen ingrijpende beslissingen in het kader van de onderneming niet genomen te kunnen worden zonder instemming van de raad van commissarissen.

- d. Voor alle N.V.'s waarvoor een ondernemingsraad verplicht is (meer dan 25 werknemers) dient ook een raad van commissarissen verplicht te zijn.
- e. Voor de andere ondernemingsvormen, waarin ondernemingen gedreven kunnen worden, dienen oplossingen voor democratisering te worden gevonden met een gevolg analoog aan dat van de voorstellen voor de N.V.'s.
- f. De positie van de ondernemingsraad in het bedrijf dient versterkt te worden. Van belang daarvoor is reeds de bovengenoemde benoeming van commissarissen. Daarnaast kan onder meer gedacht worden aan het verplicht stellen van toestemming van de ondernemingsraad voor het gebruik van een aan de vakbonden te geven enquêterecht.
Voorts moet worden gedacht aan het doen bespreken van de jaarstukken in een gemeenschappelijke vergadering van directie, ondernemingsraad en raad van commissarissen, voordat deze stukken worden vastgesteld. De voorzitter en de secretaris van de raad dienen uit en door de leden te worden verkozen. De directeur die geen lid van de raad dient te zijn woont als regel de vergaderingen bij voor het geven van voorlichting en advies.
- g. Ook het streven naar meer openheid naar de maatschappij, naast interne democratisering, dient met kracht verder bevorderd te worden. Interne en externe democratie kunnen niet los van elkaar gezien worden. Te denken valt aan de jaarverslaglegging en aan verder opengaan van de huidige besloten N.V.'s.
- h. Een ondernemingskamer dient ingesteld te worden om de naleving van de voorschriften af te kunnen dwingen.
- i. De staat moet in die bedrijven waarvan zij groot-aandeelhouder is, aandringen op snelle voortgang op het bovenomschreven gebied.

VII. Arbeidsmarktbeleid

Het beleid van overheid en bedrijfsleven dient gericht te zijn op het scheppen van maximale werkgelegenheid en wel zo, dat ieder

terecht kan komen op de plaats waar hij of zij het meest geschikt voor is. Om dat veilig te stellen dient een actiever, duidelijker en meer doorzichtig arbeidsmarktbeleid te worden gevoerd. Naast een beleid op korte en middellange termijn zijn ook veeljarige prognoses en plannen nodig.

Het werkgelegenheidsbeleid heeft drie aspecten die in de eerste plaats onder haar hoede vallen. In de eerste plaats is dat een snelle aanpassing van het onderwijs aan de wijzigingen die zich in de arbeidsstructuren voltrekken. De zeer snelle technische ontwikkeling maakt het gewenst in het beroepsonderwijs meer de nadruk te leggen op een ruime mate van inzicht en begrip, op basis waarvan zonder ernstige ingreep verschillende beroepstaken snel kunnen worden geleerd. Dit bevordert de mobiliteit van de betreffende werknemer. Om dit te bereiken is een vergroting van het contact tussen onderwijs en bedrijfsleven gewenst en dienen nieuwe organisatorische vormen van samenwerking gevonden te worden.

Een tweede aspect geeft de omscholing. Het is wenselijk reeds voor het ontstaan van feitelijke werkeloosheid door structuurwijzigingen in een bedrijvensector, met omscholingsprogramma's te beginnen. In toenemende mate zal omscholing een gebruikelijke zaak worden en deze dient ook als zodanig gepresenteerd en behandeld te worden.

Ten derde past in het werkgelegenheidsbeleid een oplossing voor het zonder werk komen van oudere werknemers onder meer door bedrijfssluitingen of automatisering. In overleg met de betrokkene dient hier als alternatief voor omscholing, een vervroegde pensionering mogelijk te zijn.

Naast genoemde specifieke punten is ook op vele elders in het programma besproken gebieden de werkgelegenheid een belangrijk aspect. Gedacht wordt b.v. aan de regionale ontwikkeling, de infrastructuur, staatsdeelneming in bedrijven. In de middellange termijnplanning zal een behoorlijke coördinatie van één en ander verzekerd kunnen worden.

VIII. Kwaliteit van de vraag.

Naast de totale omvang van de consumptie welke van belang is voor de economische groei, zal in sterk toenemende mate aandacht moeten worden geschonken aan de waarde van het consumptieve patroon voor de gebruiker. Het uitdrukken in geld van het verbruik houdt het gevaar in dat schijnbaar de welvaart toeneemt, doch kwalitatief gezien welvaart en welzijn kunnen achteruitgaan.

Tevens moet gezocht worden naar middelen om een beperking op te leggen aan reclame die op verkeerde wijze en op verkeerde motieven nieuwe behoeften stimuleert. De overheid moet het belangrijke werk van de consumentenbonden met kracht stimuleren.

IX. Financiering van de overheidsuitgaven

A. Prioriteiten

De uitbreiding van bestaande taken en het aanvangen van nieuwe taken door de overheid zullen in de komende jaren een stijging van de overheidsuitgaven sneller dan de groei van het nationaal inkomen noodzakelijk maken. Ook dan zal het nog nodig zijn *financiële prioriteiten* te stellen. De hoogste prioriteit moet, bij aanwending van de overheidsmiddelen, gegeven worden aan:

1. intensivering van de ontwikkelingshulp.
2. Infrastructuur en werkgelegenheid.
3. Onderwijs, vorming en ontwikkeling.
4. Woningbouw en krotopruijing.

B. De financiering

De financiering van de overheidsuitgaven mag niet leiden tot structurele inflatie. Voorts moet voldoende ruimte op de kapitaalmarkt worden gelaten om de noodzakelijke investeringen in de private sector te financieren. Het voorgaande in acht nemende kan de noodzakelijke ruimte voor een stijging van de overheidsuitgaven als volgt gevonden worden:

1. Toeneming van de besparingen en daardoor de mogelijkheid voor de overheid meer op de kapitaalmarkt te lenen. Gezien de huidige omvang der besparingen in Nederland, gezien de noodzaak van een herstructurering van de vermogensverdeling en gezien de behoefte aan kapitaal dat in de ontwikkelingslanden aangewend wordt, mag op deze vorm van financiering door de overheid slechts in geringe mate gerekend worden.
2. Herweging van de bestaande overheidsactiviteiten.
 - a. Vergroting van de efficiëntie. De rekenkamer dient daarbij een grotere rol te spelen. In hoofdstuk II, Overheid en Burger, wordt daarvoor een concreet voorstel gedaan. Teneinde een snelle aanpassing van het ambtelijk apparaat aan zich wijzigende omstandigheden mogelijk te maken, zal bovendien van de ambtenaren een grotere mate van mobiliteit

binnen of buiten de overheidssector gevraagd moeten worden.

- b. Het opnieuw wegen van bestaande prioriteiten. Om dit effectief te doen zijn is in de eerste plaats noodzakelijk dat men bereid is gevestigde belangen in discussie te stellen. Om de discussie op gang te brengen over de vraag welke van de bestaande activiteiten afgestoten moeten worden, is het wenselijk dit per ministerie te bezien.

Dit kan plaatsvinden door aan iedere minister de verplichting op te leggen om jaarlijks bij de indiening van zijn begroting aan te geven welke taken hij het minst essentieel acht. Aan de financiële omvang van deze taken kan een minimum worden gesteld van b.v. 2% van de betreffende begroting. In overleg met het parlement behoort dan op democratische wijze te worden beslist in hoeverre taken in feite worden afgestoten of verminderd.

De voordelen van deze methode bestaan erin dat over de hele linie taken ter discussie worden gesteld en dat een publieke meningsvorming mogelijk is over de concrete mogelijkheden om overheidstaken te verminderen.

3. Het toekennen van een grotere plaats aan het profijtbeginsel. Dit houdt in dat de hoogte van overheidsprijzen en retributies in beginsel gelijk dient te zijn aan de maatschappelijke kosten van het genoten profijt. Een differentiatie in prijzen en retributies dient daar plaats te vinden waar de sociale rechtvaardigheid dat noodzakelijk maakt.
4. Voorzover nodig zullen tenslotte de middelen om een stijging van de overheidsuitgaven te dekken gevonden moeten worden in belastingverhoging. Daarbij dient in de eerste plaats te worden gedacht aan enige verhoging van de vennootschapsbelasting. Voorts aan verhoging van de omzetbelasting en tenslotte aan het voorshands laten doorwerken van de progressie in loon- en inkomstenbelasting, welke uit de reële groei van het nationaal inkomen voortvloeit.

NOTA VAN Drs. D. SCHOUTEN

Ondertekende verschilt in enige punten van mening met de meerderheid der commissie en voelt de behoefte zijn visie op deze punten aan het hoofdbestuur mede te delen.

Vooreerst deze algemene opmerking: Er worden in dit program vele wensen geuit, waartegen ik op zich geen bezwaar heb; maar het totaal van deze wensen zal naar mijn intuïtie zoveel geld kosten, dat het in de eerstkomende jaren niet te betalen is. Wel stelt de commissie zekere prioriteiten, maar ook daarmee rekening houdende, zal dit program in de eerstvolgende vijf jaren zeker niet kunnen verwezenlijkt worden.

Hoofdstuk V Welvaart.

Ik ben het niet eens met de 2e alinea van 1, Inleiding. Ik stel voor deze te vervangen door het volgende:

„Het kan de taak zijn van de overheid om de vestiging van bedrijven te stimuleren. Dit is echter ook aan grenzen gebonden, wil men niet in andere gebieden moeilijkheden veroorzaken.

Daarom kan het in uiterste noodzaak plicht zijn van de overheid zelf deel te nemen in de vestiging van basis-bedrijven.”

Hieruit zal duidelijk zijn, dat ik nationalisatie van bedrijven afwijst. Dit betekent echter niet, dat ik er bezwaar tegen heb, dat de algemene nutsbedrijven als P.T.T. in handen der overheid zijn.

Ik ben het niet eens met de zinnen in II, Sociaal-economische planning:

„In deze opzet is het noodzakelijk dat ook (groepen van) politieke partijen van de diensten van het Centraal planbureau gebruik kunnen maken. Daarbij past het dat het Centraal planbureau in zijn technische dienstverlening een geheel onafhankelijke positie krijgt.”

Ik stel voor dit te schrappen, want ik geloof niet in de absolute objectiviteit van het Centraal planbureau. Deze mening wordt gedeeld door dr. G. J. Leibbrandt, lector in de economie aan de V.U., in zijn dissertatie „Economien in dienst van politici”, waarin hij zegt: „Op dezelfde gronden hebben wij bezwaar tegen de gedachte, die nog wel heerst, dat het Nederlands Centraal Planbureau als een objectieve verschafter van cijfers en berekeningen kan worden beschouwd.”

Onder III, Inkomens- en vermogensverdeling staat onder letter c. „het bevorderen van rechtvaardiger inkomensverhoudingen”. Ik heb hiermede ingestemd na de nadrukkelijke verklaring, dat dit geen absolute nivellering betekent.

Met de laatste zin van A, Vermogensverdeling, ben ik het niet eens. Ik stel voor deze zin beginnende met het systeem van successie-

rechten te schrappen. Ik acht de derde progressie onrechtvaardig. Onder B, Inkomensverdeling, ben ik het niet eens met de volgende zin:

Algemene loon- en salarisstijgingen volgens een percentage dat degressief is naarmate het loon hoger is."

Ik stel voor deze zin te schrappen. Deze algemene salarisverhogingen zijn het gevolg van de inflatie en wanneer dit voorstel zou aanvaard worden betekent dit een permanente inkomensverlaging (niet nominaal maar feitelijk) voor de hogere inkomens.

iv. Sociale Verzekering.

4. Ziektekosten.

Ik kan hiermede slechts akkoord gaan voor zover dit in overeenstemming is met het volgende:

De thans bestaande ziekenkostenverzekering (ziekenfonds), die verplicht is voor hen, die in loondienst zijn en wier loon beneden een bepaalde loongrens liggen, dient gehandhaafd te blijven en daarnaast uitgebreid tot allen wier inkomen beneden deze loongrens liggen. Daarbij zal een zeker eigen risico voor huisarts en gebruik van medicijnen moeten worden invoerd. De mogelijkheid dient geopend te worden voor een vrijwillige ziektekostenverzekering voor hen, die niet daartoe verplicht zijn zonder de mogelijkheid van uitsluiting van bepaalde risico's.

VI. Democratisering bedrijfsleven.

Ik ben het niet eens met het voorstel tot benoeming van werknemerscommissarissen. Ik stel daarom voor de alinea onder letter a en de alinea, voorafgaande aan letter a te schrappen.

IX. Financiering van de overheidsuitgaven.

A. Prioriteiten.

Hier staat te lezen: „De uitbreiding van bestaande taken en het aanvangen van nieuwe taken door de overheid zullen in de komende jaren een stijging van de overheidsuitgaven sneller dan de groei van het nationale inkomen noodzakelijk maken."

Volgens mijn mening mag dit niet geschieden. De overheidsuitgaven mogen niet sneller stijgen dan de groei van het nationale inkomen.

Ik stel voor deze eerste zin in die geest te wijzigen.

Hoofdstuk II, Overheid en burger.

III. Volksvertegenwoordiging.

A. Het kiezen van de volksvertegenwoordiging.

Ik ben een fervent voorstander van de evenredige vertegenwoordiging en meen, dat zo alleen voluit democratische verkiezingen plaats vinden. Ik stem dus in met 1a. Alle andere systemen komen neer op bevoorrechtiging van de grote partijen ten koste van de kleine. Daarom wijs ik het gestelde in 1b en in 1c af.

A. 4. Ik ben tegen de verlaging van de leeftijdsgrens voor het actief kiesrecht tot 18 jaar. Deze dient op 21 jaar te blijven. Ik stel voor deze zinsnede te schrappen.

IV. Regering.

Ik ben het niet eens met 1c, dat de Tweede Kamer het recht zou verkrijgen een aanbeveling te doen voor een kabinetsformateur. M.i. dient de bestaande toestand gehandhaafd te worden. Ik stel voor 1c te schrappen.

VI. Lagere Overheid.

B. Structuur bestuur.

Hierin wordt voorgesteld te komen tot een nieuwe indeling in gewesten in plaats van in provincies. Ik acht dit niet juist. Deze zaak is nog volop in ontwikkeling en ik meen, dat het verstandig zou zijn in dezen nog geen standpunt in te nemen. Punt 1 kan gehandhaafd blijven. Punt 2 en 3 dienen te vervallen.

VII. Justitie.

2. Wetgeving. Ik ben tegen verruiming van de echtscheidingsgronden.

3. Strafrecht en politie.

a. De eerste alinea dient vervangen te worden door het volgende: Bij de vaststelling en de toepassing van het strafrecht dient tot uitdrukking te komen, dat de strafoplegging is gericht zowel op vergelding van kwaad als op verbetering van de veroordeelde en op bescherming van de bevolking.

Het gestelde onder letter c dient te vervallen, omdat het hierin gestelde in strijd is met de bijbelse normen, die de c.h.u. behoort te handhaven.

INHOUDSOPGAVE

	pag.
Ten geleide	3
Concept-beginselprogram	5
Uitgangspunten	7
Concept-Politiek werkprogram	9
Vrede, veiligheid en samenwerking	12
Overheid en burger	20
Bewoonbaarheid	31
Welzijn	38
Welvaart	52
Nota van drs. D. Schouten	64